

**UNIVERSITATEA BABEȘ-BOLYAI CLUJ NAPOCA
FACULTATEA DE SOCIOLOGIE ȘI ASISTENȚĂ SOCIALĂ**

**TRAIECTORII DE VIAȚĂ
ALE TINERILOR CARE AU CRESCUT ÎN
CENTRE DE PLASAMENT**

Rezumatul tezei de doctorat

**Coordonator științific,
Prof. univ. dr. Maria Roth**

**Doctorand,
Ecaterina-Maria Porumb (Ciobriș)**

2010

CUPRINS

CAPITOLUL UNU.....	1
INTRODUCERE	
CAPITOLUL DOI.....	7
INSTITUȚII DE OCROTIRE ALE COPIILOR: DE LA ORFELINAT LA CENTRUL DE PLASAMENT	
2.1. Introducere.....	7
2.2. Instituțiile rezidențiale pentru protecția copilului în context internațional.....	7
2.3. Instituționalizarea copiilor în România.....	11
2.4. Legislația și datele statistice.....	12
2.5. Calitatea vieții copiilor din instituțiile de protecția copilului.....	18
2.5.1. Calitatea vieții copiilor din instituții.....	18
2.5.2. Trauma separării de părinți.....	20
2.5.3. Absența relațiilor de atașament.....	21
2.5.4. Construirea identității de sine.....	23
în absența cunoașterii istoriei personale	
2.5.5. Relația copiilor cu personalul instituției	24
2.5.6. Deprinderile de viață independentă și de relaționare socială.....	27
2.6. Concluzii.....	28
CAPITOLUL TREI.....	30
SITUAȚIA TINERILOR DIN PERSPECTIVĂ SOCIOLOGICĂ	
3.1. Introducere.....	30
3.2. Cercetări despre situația tinerilor în context internațional.....	30
3.3. Situația tinerilor în context românesc.....	35
3.4. Tinerii care au crescut în centre de plasament.....	36
Dificultăți și oportunități legislative	
3.5. Concluzii.....	39
CAPITOLUL PATRU.....	40
TRAIECTORIA DE VIAȚĂ VĂZUTĂ PRIN PRISMA ADOLESCENȚILOR DIN INSTITUȚIA REZIDENȚIALĂ ȘI A SPECIALIȘTILOR	
4.1. Introducere.....	41
4.2. Traiectoria de viață văzută prin prisma adolescenților.....	41
și a tinerilor din instituția rezidențială	
4.2.1. Introducere și cercetări prealabile.....	41
4.2.2. Incluziune socială versus excluziune socială.....	43
4.2.3. Designul metodologic.....	44
4.2.4. Analiza și interpretarea datelor.....	47
4.2.5. Discuții și concluzii.....	50
4.3. Traiectoria de viață a tinerilor văzută prin prisma specialiștilor.....	52
4.3.1. Introducere și cercetări prealabile.....	52
4.3.2. De la instituția totală la una centrată pe nevoile copiilor.....	57

4.3.3. Designul cercetării.....	59
4.3.4. Analiza și interpretarea datelor.....	61
CAPITOLUL CINCI.....	70
TRAIECTORII DE VIAȚĂ ALE TINERILOR CARE AU CRESCUT ÎN CENTRE DE PLASAMENT	
5.1. Introducere.....	70
5.2. Cercetarea de tip narativ.....	70
5.3. Designul metodologic.....	73
5.3.1. Obiectivele, întrebările de cercetare și eșantionarea.....	73
5.3.2. Metodele și tehnicile de cercetare.....	77
5.3.3. Etica și limitele cercetării.....	80
5.4. Analiza și interpretarea datelor – profilele tinerilor.....	83
5.4.1. Tinerii cu studii superioare...sau o lecție despre..... cum să ajungi din “rândul proștilor în rândul deștepților”	83
5.4.2. Tinerii „muncitori” și „familisti”	94
5.4.3. Tinerii aflați pe linia de plutire	103
5.4.4. Tinerii dependenți de instituții	108
5.4.5. Tinerii aflați în detenție sau un alt fel de alegere.....	115
5.5. Concluzii.....	126
CAPITOLUL ȘASE.....	128
UN NOU CADRU TEORETIC	
6.1. Introducere.....	128
6.2. Perspectiva teoretică și conceptele utilizate.....	129
6.2.1. Pierre Bourdieu – câmp, capitaluri și habitus.....	129
6.2.2. Erving Goffman – instituția totală.....	132
6.2.3. Howard Becker – etichetarea.....	134
6.2.4. John Bowlby - teoria atașamentului.....	135
6.2.5. Trauma.....	136
6.2.6. Tânăr.....	139
6.3. Relația dintre habitus colectiv, traumă și etichetare.....	141
6.4. Câmpuri noi, capitaluri și reconvertirea habitusului.....	150
6.5. Concluzii.....	157
CAPITOLUL ȘAPTE.....	159
CÂȘTIGĂTORI SAU PERDANȚI...ÎN LOC DE CONCLUZII	
7.1. Introducere.....	159
7.2. Teorii și rezultate empirice.....	159
7.3. Implicații practice.....	161
BIBLIOGRAFIE.....	165
ANEXE.....	180

Cuvinte cheie:

tânăr, centrul de plasament, traiectoria vieții, habitus, etichetare, traumă

SINTEZA LUCRĂRII

Această teză aduce în discuție traiectoriile de viață ale tinerilor care au crescut în instituții rezidențiale în România, în perioada 1980-2009. Înțelegerea tematicii abordate se bazează pe o cercetare calitativă. Traiectoriile de viață sunt văzute din trei perspective diferite: a adolescenților aflați în procesul pregătirii pentru a părăsi instituția rezidențială, a specialiștilor care au lucrat/ lucrează cu tineri care au locuit în instituții rezidențiale și a tinerilor care au plecat din sistemul de protecția copilului.

După 1989 unul dintre aspectele importante care au atras atenția asupra țării noastre a fost situația copiilor din orfelinatele perioadei comuniste. Studiile despre efectele perverse ale mediului instituțional (Bowlby, 1991; Dumitrana, 1998; Jewett, 1982; Macavei, 1989; Roth, 1999; Rutter, 1981; Spitz, 1945; Stativa, 2001) și presiunile internaționale au dus la reforma în domeniul protecției copilului, începând cu anul 1998. O parte a acestei reforme a constat în restructurarea vechilor instituții de tip mamut și închiderea unora dintre ele. E lăudabil că s-au realizat pași importanți în acest sens, însă toate resursele s-au concentrat pe îmbunătățirea calității vieții copiilor din instituție, în timp ce pentru tinerii care urmau să părăsească aceste instituții nu s-au oferit servicii specializate. Până în anul 2006 când prin Hotărârea de Guvern nr. 669/2006 a fost aprobată „Strategia națională de incluziune socială a tinerilor care părăsesc sistemul de protecție a copilului”, această categorie de populație a fost neglijată. Sistemul de protecția copilului își încheia orice responsabilitate față de ei o dată cu împlinirea vârstei de 18 ani, iar după această etapă nu revenea nici unui alt for sarcina de a le oferi sprijin pentru adaptarea la viața independentă.

Astfel că, un prim argument în favoarea prezentei cercetări este dat de lipsa studiilor pe această categorie de populație, în context românesc (Muga, 2005; Anghel, Dima, 2008). La nivel național nu există o monitorizare a acestor tineri pentru a putea spune care este traseul lor. Nu sunt evaluate efectele pe termen lung ale mediului instituțional, nemaivorbind de costurile financiare. Traiectoriile de viață ale persoanelor

care au crescut în instituții rezidențiale este o temă de actualitate nu doar la nivel național, ci și internațional. Studiile din ultimii ani dovedesc preocuparea pentru acest fenomen (Dixon și Stein, 2005; Martin și Jackson, 2002; Stein și Munro (eds), 2008). Ceea ce trebuie precizat este faptul că studiile internaționale sunt realizate cu tineri care au crescut în instituții rezidențiale moderne și în țări unde se oferă servicii de sprijin pentru adaptarea la viața independentă. Acest studiu este realizat cu tineri care au crescut în instituții totale în perioada comunistă și majoritatea nu au beneficiat de asistare post-instituționalizare.

Al doilea argument în favoarea prezentei cercetări este dat de originalitatea metodologiei, și anume implicarea tinerilor în cercetare. E o cercetare de tip calitativ, realizată cu ajutorul interviurilor biografice. Aceasta oferă o perspectivă de ansamblu asupra întregii vieți, căutând să înțeleagă modul în care experiența trăită în mediul instituțional își pune amprenta asupra traiectoriei de viață în prezent.

Și nu în ultimul rând, prezenta lucrare oferă un nou cadru conceptual pentru această temă. Majoritatea studiilor de până acum sunt realizate din perspectivă psihologică sau a asistenței sociale, fiind luați în calcul factorii de risc și cei protectivi pentru dezvoltarea copilului/adolescentului. Totodată, majoritatea cercetărilor aduc în discuție comportamentele delincvente și cele cu risc ale acestei categorii de populație. Lucrarea de față tratează tema printr-o abordare interdisciplinară, îmbinând teoriile sociologice cu cele psihologice. De asemenea, prezintă profile atât ale celor care se auto-poziționează ca fiind „perdanți” cât și ale „câștigătorilor” în traiectoria vieții.

Prezenta cercetare și-a propus următoarele obiective:

- Să descrie traiectoriile de viață ale tinerilor care au crescut în centrele de plasament
- Să identifice profile ale traiectoriilor de viață ale tinerilor care au crescut în centrele de plasament
- Să înțeleagă aspectele care determină traiectorii de viață diferite
- Să înțeleagă influența mediului instituțional asupra traiectoriei de viață a tinerilor după plecarea acestora din instituție
- Să descrie cum definesc tinerii “realizarea” și „eșecul” în viață și unde se auto-poziționează ei în funcție de aceasta

Această teză de doctorat este structurată în opt capitole. Capitolul introductiv este urmat de trei capitole care structurează discursul teoretic și alte trei capitole care prezintă datele empirice obținute și analiza acestora. Ultimul capitol însumează concluziile.

Capitolul al doilea „*Instituții de ocrotire a copiilor: de la orfelinat la centrul de plasament*” face o trecere în revistă a situației instituțiilor rezidențiale pentru copii la nivel internațional și în context românesc. Există o mulțime de studii care tratează efectele perverse ale mediului instituțional și rezultatele au dus la schimbări majore în domeniul protecției copilului (Ainsworth și Bowlby, 1965; Bowlby, 1951; Browne, 2005; Rutter, 1972, 1981); un pas important a fost închiderea instituțiilor mari și dezvoltarea de alternative familiale. Informațiile existente despre instituțiile de ocrotire din Europa sunt fragmentare și dificil de interpretat, deoarece criteriile după care au fost clasificate sunt foarte diferite. Din acest motiv este greu de creionat situația copiilor din instituții la nivel internațional (Guðbrandsson, B., 2006). România face parte din grupul țărilor din Europa de Est și Centrală care se caracterizează prin numărul mare al copiilor instituționalizați și mediul nefavorabil dezvoltării acestora.

Privind retrospectiv, în anii 60' profesia de asistent social a fost considerată anti-ideologică și a fost abolită, într-un context în care se răspândeau tot mai mult instituțiile mamut pentru ocrotirea copilului. Evident că neexistând alternative la instituționalizare, numărul copiilor plasați în aceste instituții a crescut. Toate acestea se petreceau într-un context politic guvernat de partidul comunist, care în anul 1966 introdusese legea pronatalistă. Instituțiile erau structurate astfel: pentru copii până la 3 ani, pentru preșcolari și școlari, școli speciale, case școală și case spital. (Roth, 2009). Chiar dacă a crescut calitatea vieții în instituțiile de ocrotire a copilului din România, încă ne confruntăm cu efectele perverse pe termen lung ale mediului instituțional (Dumitrana, Macavei, Roth, Stativa,). Pe baza unei analize secundare a literaturii de specialitate aducem în discuție calitatea vieții copiilor din instituții și câteva dintre efectele perverse ale mediului instituțional, cele care sunt importante pentru lucrarea de față. Astfel că descriem efectele traumei separării de părinți și a lipsei relației de atașament (Allen, 2005; Bowlby, 1951;

Killenn, 1998; Jewett, 1982; Muntean, 2002; Robert-Ouvray, 2001); construirea identității de sine în absența cunoașterii istoriei personale (David și Appell, 2001; Greenwell 2003; Macavei, 1989; Stativa, 2002); efectele abuzului asupra copilului din partea personalului instituției (Dolto, 2010; Dumitrana, 1989; Roth, 1999; Spitz, 1945; Stativa, 2002) și insuficienta dezvoltare a deprinderilor de relaționare socială și a celor de viață independentă în mediul instituțional (Rutter, 1998; Marcovitch și colegii, 1997). Mecanismele creierului care sunt răspunzătoare de comportamentul social și atașament pot fi afectate pentru totdeauna (Glaser, 2000; Schore, 2001). Lotul cercetat în această lucrare s-a născut în anii '80 trăind cea mai mare parte din viață în instituții de tip mamut. Din acest motiv, nu s-a pus accent pe îmbunătățirea calității vieții în prezent.

Table 1 Evoluția legislativă în domeniul protecției copilului în sistemul rezidențial

Legea	Aspecte
Legea protecției copilului nr. 3/1970	<ul style="list-style-type: none"> • nu erau încurajate alternativele familiale
Legea nr. 47/1993 cu privire la declararea judecătorească a abandonului copiilor	<ul style="list-style-type: none"> • copilul era declarat abandonat dacă timp de 6 luni nu era vizitat de familie
Legea nr. 108/1998 privind copiii aflați în dificultate Legea nr. 87/1998 privind adopția	<ul style="list-style-type: none"> • se oferă oportunitatea copilului de a fi plasat la asistent maternal, astfel trecându-se de la un mediu exclusiv instituționalizat la alternativele familiale • accent pe interesul superior al copilului și pe nevoile acestuia
Legea nr. 18/1990 privind ratificarea Convenției Drepturilor Copilului	<ul style="list-style-type: none"> • recunoașterea drepturilor copilului
Legea nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului	<ul style="list-style-type: none"> • prevenirea separării copilului de familie sprijinirea părinților pentru asumarea de către aceștia a rolului pe care îl au • obligația autorităților de a facilita legătura dintre părinți și copiii aflați în instituții • încercarea reintegrării copilului în familia naturală • respectarea dreptului copilului de a fi implicat în deciziile care îl privesc • este interzisă instituționalizarea copilului sub 2, decât în situații excepționale (Art. 60 alin. 1,2).

Capitolul al treilea „*Situația tinerilor din perspectivă sociologică*” prezintă o meta-analiză pe baza mai multor studii din literatura de specialitate. Conform Raportului Comisiei Europene *Youth–Investing and Empowering* (2009), în Uniunea Europeană sunt 96 de milioane de tineri între 15-29 de ani, reprezentând aproape 20% din populația totală. În conformitatea cu raportul mai sus amintit, tinerețea este definită ca “trecerea de

la copilăria dependentă la independența maturității. Tinerii sunt în tranziția de la o lume securizantă către o lume a alegerilor și a riscurilor, unde ei trebuie să aleagă și să își planifice propria lor direcție și propria lor integrare socială” (EU Youth Report, 2009, p.7). Printre dificultățile întâmpinate de tineri se numără: lipsa locului de muncă, mai ales pentru tinerii aparținând grupurilor minoritare marginalizate, care lucrează de obicei în condiții precare, au salarii mici și de multe ori pentru perioade scurte (Bradley și van Hoof, 2005); întreținerea unei locuințe (Furlong și Cartmel 2007; Iacovou și Berthoud, 2001) și nivelul scăzut de studii. Educația este un privilegiu bazat pe diviziunea de clasă, și dacă extindem și mai mult, și pe diviziunea rasială și etnică, în societățile capitaliste. Cei din clasa de mijloc și din clasa de sus manipulează sistemul educațional astfel încât avantajele de care aceștia beneficiază se transmit și generației viitoare (Bourdieu, 1984; Bourdieu și Passeron, 1977; Willis, 1977). Prin contrast, atât copiii cât și părinții din clasa muncitoare se confruntă cu multe piedici, printre care sunt cele economice, culturale și sociale (Forsyth și Furlong, 2003; Furlong și Cartmel, 2004). Tinerii din România se confruntă cu aceleași probleme, doar că spre deosebire de alte țări, aici locul de muncă nu garantează posibilitatea accesului la o locuință, în multe situații tinerii locuind cu părinții.

În partea a doua a capitolului accentul este pus pe dificultățile tinerilor care părăsesc sistemul de protecția copilului și care sunt serviciile de care pot beneficia. Conform cu Anghel și Dima (2008), evoluția sistemului de protecție socială din România, cu precădere problematica tinerilor din instituțiile de protecție socială, se poate diviza în 3 mari etape: perioada comunistă - 1989 – de la un model centralizat, închis, dar care oferea o oarecare securitate tinerilor care urmau să trăiască independenți spre un sistem universal al protecției sociale; 1990 - 1999 – o perioadă de schimbări la nivel legislativ și organizatoric; 2000 – prezent – se remarcă o stabilitate a sistemului, s-au îmbunătățit și diversificat serviciile pentru tinerii care urmează să părăsească instituția de ocrotire socială.

În timpul comunismului, tinerii care părăseau instituțiile de protecție socială, primeau din partea statului o locuință și un loc de muncă. Astfel că, într-o oarecare măsură, trăiau după reguli similare celor din instituția în care au crescut. Locuința era de obicei o garsonieră sau un loc într-un cămin de nefamiliști, unde uneori împărțeau aceeași

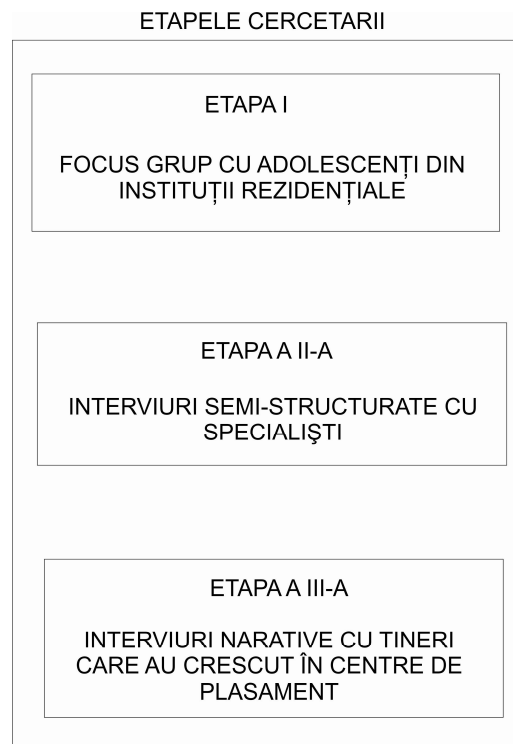
cameră cu o altă persoană străină. Căminele dispuneau de cantină, tinerii neavând probleme pentru că nu fuseseră învățați să gătească și să se auto-gospodărească. În ceea ce privește locul de muncă, chiar dacă nu erau performanți în poziția pe care o ocupau, nu exista riscul să își piardă locul de muncă, pentru că în regimul comunism șomajul era de neacceptat. După 1989 tinerii s-au confruntat cu marginalizarea și excluziunea socială. Așa se explică și datele care arată că la sfârșitul anului 1994, 409 tineri locuiau ilegal în centre de plasament, majoritatea întorcându-se după câteva luni de experiențe negative în afara instituției (Alexiu, 2000). După Revoluția din 1989, datorită mediatizării situației orfanilor din România, toată atenția a fost focalizată pe îmbunătățirea condițiilor de trai din fostele casele de copii, astfel că o categorie cu totul ignorată a fost cea a tinerilor care urmau să părăsească aceste case. O dată cu intrarea în vigoare a Legii nr. 272/2004 privind protecția și promovarea drepturilor copilului, se face trecerea de la un sistem axat pe protecția copilului aflat în situație de risc, la un sistem care are în centru promovarea drepturilor copilului. Este prima lege în care sunt “vizibili” tinerii care au crescut în centrele de plasament. Aceștia pot solicita să rămână încă 2 ani în instituție, după vârsta legală, dacă nu beneficiază de nici un suport din partea familiei naturale.

În ceea ce privește persoanele care părăsesc sistemul de protecția copilului, remarcăm faptul că tinerii din România se confruntă cu dificultăți similare celor din Europa. Printre factorii de risc în traiectoria lor de viață se numără: lipsa locului de muncă și a locuinței (Allen, 2003); etnia; slabe relații sociale (Marsh și Peel, 1999; Morgan și Lindsay, 2006); lipsa suportului din partea familiei (Dixon și Stein, 2005; Jackson, 2002); stima de sine scăzută; lipsa strategiilor de a face față situațiilor de criză pe care le întâmpină când trebuie să își gestioneze singuri propria viață; plecarea prea timpurie din sistem, de multe ori s-a realizat când sistemul a cerut-o, nu atunci când tinerii s-au simțit pregătiți (Normann, 2003, apud Kongeter, Schroer, Zeller, 2008; Del Valle, Alvarez-Baz și Fernanz 1999); nivel scăzut de educație (Biehal și colegii, 1995; Stein, 1997; Stein și Wade, 2000); risc ridicat al mortalității, probleme de sănătate mentală și tentative de suicid (Franzén și Vinnerljung, 2006; Vinnerljung, Öman și Gunnarsson, 2005, apud Stein și Munro, 2008) Diferența care se remarcă între alte țări europene și România este accesul la servicii de sprijin pentru adaptarea la viața independentă. În România lipsesc mentorii care să îi sprijine în perioada de tranziție, sunt

foarte puține locuințe pentru tineri și lipsesc serviciile de auto-cunoaștere și consiliere psihologică pentru prelucrarea experiențelor traumatice trăite.

Capitolele patru și cinci prezintă *datele empirice* obținute și analiza lor. În capitolul patru este descrisă perspectiva asupra traiectoriei de viață în viziunea adolescenților din sistemul de protecția copilului și a specialiștilor care lucrează în acest domeniu, iar capitolul cinci este dedicat exclusiv cercetării traiectoriilor de viață prin prisma actorilor sociali care le trăiesc.

Figure 1 Etapele cercetării

Pentru familiarizarea cu tema de studiu, ne-am propus să începem prin cunoașterea mediului instituțional și a celor care locuiesc în acest spațiu. Astfel că această etapă a cercetării descrie percepția adolescenților/tinerilor cu privire la viitorul lor după ce vor părăsi sistemul de protecția copilului și cât de pregătiți se simt ei pentru această etapă de tranziție de la mediul instituțional la viața independentă.

Întrebări de cercetare

1. Care este perspectiva adolescenților/tinerilor din instituțiile de protecție socială asupra șanselor lor de reușită în viață?
2. Cum definesc aceștia reușita sau eșecul?

Una dintre limitele cercetării este dată de faptul că a avut loc doar în județul Cluj. Nu s-a optat pentru realizarea de focus group-uri în mai multe zone geografice, deoarece acest studiu nu își propune reprezentativitatea datelor, mai mult decât atât, focus group-urile au fost realizate ca sursă de informare și de cunoaștere aprofundată a fenomenului.

Lotul cercetării este alcătuit din 26 de subiecți au vârsta între 15-20 ani, 14 fete și 12 băieți și locuiesc în 5 unități de tip familial. O parte dintre ei aparțin ultimei generații născute sub comunism și ei au trăit procesul atât de dificil și de lent al tranziției. De asemenea, aceste unități de tip familial sunt deschise recent, subiecții au trăit mare parte din viața lor în instituții de tip mamut.

Table 2 Caracteristici socio-demografice

Gen	F	14
	M	12
Varsta	15-20 ani	26
Etnia	Romana	12
	Roma	10
	Maghiara	4
Studii	Liceu	6
	Grup scolar	14
	Gimnaziu	6
Intrarea in institutie	Abandon în maternitate	6
	Sub varsta de 1 an	5
	2-6 ani	5
	<7 ani	10
Relatia cu familia	Da	15
	Nu	11

Metoda utilizată este cea a focus group-ului (Krueger, 1988; McElroy, 1997; Morgan, 1997; Nix et al., 1998). Alegerea interviului de grup și nu a celui individual, a vizat dimensiunea cathartică a acestuia (Linhorst, 2002) și efectul de empowerment asupra participanților (Barbour și Kitzinger, 1999).

Subiecții au declarat că pentru a “reuși în viață” ai nevoie de: o casă, un loc de muncă, o persoană/o instituție care să te sprijine, o bună educație, „să fii onest”, “să fii muncitor”, “să fii responsabil pentru munca pe care o faci”, “să fii optimist” și “să ai

încredere în tine”. Participanții la cercetare au declarat că mutarea lor în unități de tip familial le-a dat oportunitatea de a-și dezvolta deprinderi de viață independentă. Din acest motiv, subiecții consideră că nu vor întâmpina dificultăți în a se gospodări, dar nu au siguranța locuinței și a locului de muncă. Din perspectivă gender, consideră că pentru băieți va fi mai ușor să își găsească loc de muncă, decât pentru fete. Dar șansele de a avea o locuință sunt mai mari în cazul fetelor, pentru că ele se pot căsători mai ușor. Capitalul social al acestor indivizi este alcătuit din tinerii alături de care au crescut în centru de plasament, personalul angajat și în unele cazuri familia biologică.

Problemele pe care le aduc în discuție rezultatele sunt următoarele: adolescenții/tinerii se vor confrunta cu excluziunea socială determinată de apartenența etnică și statusul de copil din casa de copii, dar ei nu au dezvoltat strategii pe care să le folosească în astfel de situații; adolescenții/tinerii știu care sunt prioritățile pentru a se descurca singuri, dar nu au suficiente resurse pentru a se integra cu succes. O parte dintre ei vor eșua, ajungând din nou beneficiari ai sistemului de asistență socială. Considerăm că acesta este un ciclu tragic și vicios, deoarece în România nu există suficiente programe de suport post-instituționalizare.

În scopul respectării principiului triangularității coletării datelor, am realizat 15 interviuri cu specialiști care au lucrat cu copiii în centrele de plasament sau au oferit asistare post-instituționalizare prin diferite fundații. Scopul acestei cercetări este să completeze informațiile obținute de la tineri, dar dintr-o altă perspectivă. Ceea ce interesează sunt factorii de risc și cei protectivi implicați în traiectoria de viață a tinerilor, în viziunea specialiștilor. De asemenea, ne interesează care sunt dificultățile majore pe care le întâmpină în procesul adaptării la viața independentă și care sunt soluțiile pe care le întrevăd specialiștii.

În ceea ce privește perspectiva specialiștilor, consideră că șansele tinerilor de a reuși în viață sunt foarte reduse; că e nevoie de o schimbare în modul de abordare a copiilor din mediul instituțional și de sprijin post-instituționalizare, mai ales pentru prelucrarea traumei trăită și dezvoltarea de strategii de auto-cunoaștere personală.

Table 3 Distribuția subiecților intervievați

Asistent social în centru de plasament	3
Asistent social – centrul maternal, centrul pentru persoane fără adăpost, centrul de zi pentru copii, centrul de recreere pentru adolescenți și tineri	5
Coordonator program pentru inserția socio-profesională a tinerilor care au crescut în centre de plasament	3
Educator în centru de plasament	3
Șef centru de plasament	1

Întrebări de cercetare

1. Care sunt dificultățile întâmpinate de tineri după plecarea din sistemul de protecția copilului, din perspectiva specialiștilor?
2. Care sunt factorii protectivi care îi ajută să reușească în viață?
3. Care sunt factorii de risc pentru traiectoriile de viață ale tinerilor care au crescut în centre de plasament?
4. Sub ce aspecte, experiența trăită în mediul instituțional le afectează tinerilor prezentul?

Specialiștii împart în trei etape viața copiilor din instituție. Discută despre instituțiile mamut din perioada comunistă și până în 1998, când a început reforma în sistemul de protecția copilului; o altă etapă este între 1998 - 2004, când sunt restructurate marile instituții și se dezvoltă alternativele familiale; și ultima etapă, cea din prezent, când majoritatea copiilor locuiesc în unități de tip familial și tinerii beneficiază de centre de asistență și sprijin pentru tineri. Specialiștii care au lucrat și în perioada comunistă în instituții mamut remarcă numărul mare al copiilor raportat la un adult și imposibilitatea de a lucra individual cu fiecare copil; totodată, declară că toate activitățile se desfășurau doar în grup și copiii nu erau implicați în luarea deciziilor care priveau viața lor. Construirea identității de sine se realiza într-un spațiu în care conta doar grupul, nu individul; construirea identității gender era influențată de mediu predominant feminin, dar femeile reprezentau autoritatea și o manifestau adeseori în mod violent. Abilitățile de relaționare socială se dezvoltau sub semnul relației de putere între copil și adultul care reprezenta autoritatea. Deprinderile de viață independentă nu erau dezvoltate. Din aceste considerente, leagănele și casele de copii din perioada comunistă erau instituții totale, în conformitate cu viziunea lui Goffman (2004).

Personalul care în prezent lucrează în sistemul de protecția copilului, aduce în discuție aspectele pozitive datorate reformei din acest domeniu. După 1998, instituțiile mamut au fost reorganizate în module sau apartamente, ceea ce a permis implicarea copiilor într-o serie de activități în scopul dezvoltării deprinderilor de auto-gospodărire. Totodată, au fost angajați specialiști cu studii superioare în domeniul științelor socio-umane și a fost redus numărul copiilor raportat la adultul care îi îngrijea. Incluziunea copiilor în școlile de masă și în grădinițe a avut ca efect pozitiv, printre altele, dezvoltarea de abilități de relaționare socială în contexte diferite. Totuși, educatorii și asistenții sociali declară că în cadrul școlii copiii sunt stigmatizați. Cu toate măsurile implementate în scopul îmbunătățirii calității vieții copiilor, adulții care lucrează în sistemul de protecția copilului, declară că rata succesului în viață a acestor tineri este extrem de scăzută.

Specialiștii care oferă servicii post-instituționalizare, declară că marile probleme ale tinerilor, ca urmare a efectelor mediului instituțional în care au crescut, sunt următoarele: slabe capacități de introspecție și auto-cunoaștere; sănătatea mentală este afectată din cauza lipsei relațiilor de atașament și a persoanelor semnificative din viața lor; o imagine de sine negativă și o scăzută stimă de sine; slabe deprinderi de a-și gestiona timpul liber; abilitățile de relaționare socială sărace în afara mediului instituțional; neprelucrarea experiențelor traumatice suferite în familia biologică și/ în mediul instituțional le blochează dezvoltarea psiho-socială.

Ce fac în timpul liber?

Mai nimic, după părerea mea. Nimic din ceea ce ar putea să le aducă o evoluție. Nu au abilitatea, capacitatea de introspecție. De a se uita în interior și de a spune <azi vreau să citesc pentru că simt nevoia asta, pentru că îmi place să fac asta>. Ceea ce fac este să se adune în grupuri să își împărtășească trăiri comune, să își construiască alte trăiri, amintiri. Nu le place să fie singuri pentru că nu pot să fie singuri. Ce să facă ei singuri? Nu se pot regăsi în propria intimitate, nu știu ce să facă cu <a fi tu cu tine>. Aici e o mare problemă pentru că <cine sunt ei pentru ei?>, nu știu. (coordonator program "Tineri în tranziție", Fundația World Vision)

Adulții care lucrează în sistemul rezidențial, declară că factorii protectivi pentru viitorul tinerilor sunt: nivelul ridicat de educație (accesul tinerilor în învățământul de nivel superior) și menținerea legăturii cu familia pe durata plasamentului. Specialiștii care oferă servicii după ieșirea din sistemul de îngrijire, evident că se confruntă cu acea categorie a tinerilor care au mai puține resurse și solicită sprijin. Ca factor protectiv ei consideră că tinerii au o mare capacitatea de adaptare la situații extreme (de ex. să

locuiesc pe stradă sau la prieteni). Cei care au oferit servicii de sprijin tinerilor în anii '90, observă o diferență între cei care părăseau atunci sistemul de protecția copilului și cei de azi. Diferența constă în faptul că se remarcă deprinderi de viață independentă mult mai bine dezvoltate la tinerii care au crescut în centre de plasament restrucurate, de tip apartamente; sunt mult mai bine informați și își cunosc mai bine drepturile. Însă, în continuare se confruntă cu stigmatul de “copil de la casa copilului”. Toți cei intervievați declară că lipsesc servicii pentru sănătatea mentală, atât în sistemul de protecția copilului cât și după ce tinerii părăsesc acest sistem.

Automatisme sunt foarte puternice. Și am avut această experiență în decursul asistării lor că, mulți după o perioadă, revin la comportamentele învățate inițial, înainte de a face parte din aceste programe. Aceste comportamente fac parte deja din structura lor, asimilarea unei noi abilități presupune și o schimbare interioară puternică, și cognitivă și emoțională și de structură. Din moment ce scheletul este deja construit, piesele de bază nu le poți schimba. Poți să mai adaugi la ele, dar esența rămâne. De aceea părerea mea este că, recuperarea acestor tineri este...cu tot optimismul...redușă. Puțini reușesc să facă față nevoii de schimbare Nu toți ajung să conștientizeze nevoia de schimbare pentru că dacă ar conștientiza asta ar fi un pas fundamental, după care schimbarea în sine ar deveni doar exercițiu de voință și de consecvență. Și schimbarea întotdeauna este dureroasă, este dificilă, trebuie să renunți la ceva și să pui altceva în loc. Dacă nu este cineva să îi ghideze, să le arate opțiunile și chiar să le ofere, ei nu au această modalitate de a construi și de a reconstrui.(coordonator program “Tineri în tranziție”, Fundația World Vision)

În ceea ce privește perspectiva specialiștilor, consideră că șansele tinerilor de a reuși în viață sunt foarte reduse; că e nevoie de o schimbare în modul de abordare a copiilor din mediul instituțional și de sprijin post-instituționalizare, mai ales pentru prelucrarea traumei trăită și dezvoltarea de strategii de auto-cunoaștere personală.

Capitolul cinci descrie «**Traectorii de viață ale tinerilor care au crescut în centre de plasament**». Scopul acestui studiu narativ este să descrie traiectoria de viață a 60 de tineri care au crescut în instituții rezidențiale, în perioada 1980-2009.

Întrebările de cercetare utilizate:

1. Care sunt traiectoriile de viață ale acestor tineri?
 - Care sunt momentele cheie în viața tinerilor ?
 - Care sunt aspectele care fac diferența între traiectorii?
2. Cum influențează viața din instituție traseul lor în prezent?
 - Cum influențează timpul petrecut în instituție modul în care se definesc?
 - Cum se raportează în prezent la trecutul lor?

3. Care sunt factorii care au influențat traiectoria lor de viață?

- Care sunt factorii protectivi?

- Care sunt factorii de risc?

4. Cum definesc tinerii “realizarea” și „eșecul” în viață?

- Unde se auto-poziționează în funcție de dihotomia realizare/eșec ?

Eșantionarea este una teoretică. Lotul este alcătuit din 60 de tineri, cu vârsta cuprinsă între 19-3 ani, care provin din 15 județe și municipiul București din România.

Table 4 Distribuția socio-demografică a participanților la cercetare

Gen	F	30
	M	30
Etnia	Română	31
	Rromă	24
	Maghiară	5
Studii	Facultate	11
	Liceu	4
	Grup școlar	21
	Șc de Arte și Meserii	13
	Gimnaziu	8
	Analfabet	2
Intrarea în instituție	Abandon în maternitate	23
	0-3 ani	15
	4-6 ani	6
	Perioada școlară	16
Ieșirea din instituție	Sub 18 ani	11
	Peste 18 ani	49
Relație cu familia	Da	28
	Nu	32
Numar de frați	<3	32
	>3	28
Sprijin Post-instituționalizare	Da	19
	Nu	41
Ocupație	Fara	20
	Muncitor necalificat	21
	Muncitor calificat	3
	Altele (studii medii)	6
	Medic	1
	Consultant vânzari	1
	Student	4
	Șomer	1
	Prostituată	2
Locuinta	chirie, singuri sau cu alți prieteni	17
	chirie cu partenerul	9
	familia partenerului	3
	familia biologică	7
	beneficiază de cazare gratuită	12
	centrul maternal	2
	locuință proprietate personală	2
	stau pe strazi	8

Colectarea datelor a respectat principiul triangulației fiind folosite trei metode în acest sens: interviul de tip narativ, analiza documentelor și notele de teren. Analiza datelor obținute s-a efectuat pe baza analizei de conținut și a celei tematice. Interviuurile au fost înregistrate audio, transcrise și pentru analiză s-a utilizat programul Nvivo. Cele 60 de interviuri s-au desfășurat în perioada 2008-2010. În cele mai multe situații au existat mai multe întâlniri cu subiecții, uneori la distanță de câteva luni. Durata unui interviu a fost între 60 – 180 minute. Doar în cazul interviurilor realizate în penitenciar a existat o terță persoană de față. Interviuurile s-au desfășurat în locații diferite, după cum urmează: acasă la respondenți, în centrele de plasament unde au crescut cei intervievați, la sediul diferitelor fundații care le oferă sprijin post-instituționalizare, în centre maternale, azil pentru persoane fără adăpost, penitenciar.

Biografiile tinerilor aduc în discuție un trecut marcat de mediul instituției totale și un prezent în care tinerii s-au asimilat diferitelor structuri sociale. Analizând datele empirice observăm că tinerii s-au asimilat în cinci grupuri diferite și că fiecărui grup îi corespunde un profil, conturat pe baza trăsăturilor esențiale ale membrilor grupului. Cele cinci grupuri descrise sunt următoarele: grupul tinerilor cu studii superioare, grupul tinerilor familiști și muncitori, grupul tinerilor aflați pe linia de plutire, grupul tinerilor dependenți de instituții și grupul tinerilor aflați în detenție. Vom prezenta pe scurt caracteristicile de bază ale fiecărui profil.

Tinerii cu studii superioare...sau o lecție despre cum să ajungi din “rândul proștilor în rândul deștepților”

Era un educator... în clasa I-a ne-a împărțit în rânduri, rândul deștepților și rândul proștilor. Eu eram în rândul proștilor, că aveam note mai slabe la școală pentru că fugeam mult. Și am văzut eu că dacă erai în rândul proștilor era mai simplu; adică nu te stresa nimeni, nu te stresa cu temele, e adevărat că nu primeai nici felul doi la masă (zâmbește). Într-o zi a venit domnul X. și ne-a spus că dacă într-o lună nu trecem din rândul proștilor în rândul deștepților mergeam la A., acolo era școală specială. Aveam rezultate slabe pentru că ne băteau, erau inumani. Ne-am adunat noi din rândul proștilor să vorbim și unul dintre noi ne-a spus că acolo la A. bat mai rău decât la noi. Am simțit că va fi ceva rău, că trebuia să schimb situația. Și minune, după o lună știam să citesc (zâmbește) și educatorul mi-a zis „tu ești brânză bună în burduf de câine.” Și până la sfârșitul anului am ajuns al doilea la învățat în grupă. Bunicul meu venea și mă vizita. Am stat la el vreo lună. Stătea într-o sărăcie lucie, dar mi-a plăcut pentru că el îmi oferea ceva ce eu nu primisem...afecțiune...Pot să îi fiu recunoscător domnului educator pentru că atunci

când era beat și niciodată treaz (zâmbește) ne spunea că un copil din casa de copii trebuie să învețe ca să poată răzbi în viață. Așa că am făcut facultatea de medicină, am licența în asistență medicală, că m-am gândit că poate merg dincolo să lucrez, și acum pentru că fac rezidențiatul în buco-maxilo-facială sunt obligat să fac trei ani de stomatologie...știu că e patologic déjà (râde). (tânăr, 29 ani, medic rezident, instituționalizat sub vârsta de 1 an, a stat 26 ani în 4 instituții)

Acest lot e alcătuit din 11 tineri, 6 fete și cinci băieți; 4 dintre ei au fost abandonați în copilăria mică, 2 în perioada preșcolară și 5 în perioada școlară; au petrecut între 9-26 ani în instituție și doar unul singur a plecat înainte de 18 ani; 8 dintre ei nu au beneficiat de măsuri de sprijin post-instituționalizare. Tinerii declară că au avut șansa să cunoască familii care le-au servit drept model sau că și-au dorit să depășească condiția socio-economică a familiei din care proveneau. O parte dintre cei care au urmat cursurile învățământului superior nu au nici o îndoială că intrarea în sistemul de protecția copilului le-a schimbat viața în sens pozitiv; că familia de origine nu le-ar fi putut oferi condiții pentru a urma studii superioare. Toți participanții la cercetare declară că prezența unei persoane semnificative, care să îți acorde sprijin și încredere este esențială pentru a urma cursurile unei universități, fie că vorbesc despre profesori care i-au ajutat în procesul pregătirii pentru a se înscrie la facultate sau despre persoane din afara instituției. Tinerii au privit instituția nu ca pe un mediu închis, ci ca pe o resursă. Pentru unii dintre ei opțiunea pentru educație a fost un imperativ, conștientizând dezavantajele pe care le au în raport cu majoritatea tinerilor de vârsta lor. Consideră că alegerea acestui traseu în viață a fost influențată pe de o parte de factori exteriori lor (familia care i-a susținut sau a fost un termen de comparație, astfel fiind motivați să își dorească mai mult, profesorii sau educatorii), dar discută și despre un aspect care ține de propria personalitate, propria decizie în viață. Chiar dacă experiențele trăite în instituție, pentru cei mai mulți au fost marcate de abuzuri, tinerii din acest lot au dat dovadă de o reziliență extraordinară. Se consideră “câștigători” în traiectoria vieții și mândri de ceea ce au realizat.

Tinerii „muncitori” și „familisti”

Țin minte că eram majoritatea de aceeași vârstă la casa de copii. După ce am mai crescut am încercat să mai trec peste astea. Fiind copil încerci să te lipești, dar n-ai avut de cine te lipi că o fost dezastru. Adulții erau foarte răi, atunci pe timpul lui Ceaușescu era altfel nu ca acuma. Cam asta-i că până ești mic, copiii nimănui și a tuturor...acolo-i ca în junglă, mai rău. Copiii erau foarte răi la școală și mulți încercau să ne bată... Făceam noi tot felul de activități din astea sociale ca să arătăm lumii că nu suntem încuiate, că nu suntem handicape, că așa se

zicea că suntem handicapate mintale, că fizic se vedea că nu suntem. Apoi coseam de ne săreau ochii pentru expoziții, dansam până ne rupeam în figuri...

Nu ne-a spus nimeni când trebuie să plecăm. Știam noi, că le vedeam pe celelalte fete. Mi-au dat o pătură, o pernă, o lenjerie de pat și hainele mele. Nu m-a pregătit nimeni și nu le-a păsat unde mergeai. Am vorbit cu o colegă de la profesională să pot sta la ea acasă.... Nu aveam ceas deșteptător. Mă trezeam noaptea și mă uitam la blocuri. Dacă erau aprinse doar câteva lumini, înseamnă că îl durea pe careva măseaua sau ceva. Când erau aprinse mai multe lumini știam că trebuie să merg la serviciu. Uneori ajungeam pe la 5 dimineața la serviciu, mult mai devreme.

Apoi au dat oameni afară că nu aveau ce lucra și am rămas pe drumuri. Mi-am lăsat lucrurile la un prieten... Aveam niște plase cu haine de la centru și pătura, vai mult le-am purtat cu mine. Eu am vrut să merg la seral că știam că nu am unde să stau, dar de la centru nu m-o lăsat. A zis că ce îmi trebuie mie școală. Noaptea mă plimbam pe străzi de frig. Luam câte o pâine și mi-o împărțeam pe zile...Mergeam pe la prieteni să mă spăl. Dormeam pe la unul, altul... Vreo 3 luni nu am găsit de lucru. Apoi m-am angajat la un bar. M-am căsătorit, am născut-o pe V. Acum lucrez la N. (tânăra, 29 ani, școala profesională, a locuit timp de 15 ani în 2 instituții diferite, de la vârsta de 3 ani)

Acest lot este alcătuit din 9 subiecți, 3 au fost abandonați în copilăria mică, 2 în perioada preșcolară și 4 în cea școlară ; au locuit între 5-19 ani în instituții, 5 dintre ei în două mai multe instituții. Majoritatea nu au beneficiat de sprijin după plecarea din sistemul de protecția copilului. Caracteristica acestui grup este faptul că subiecții își păstrează locul de muncă pentru o perioadă lungă de timp și au un venit stabil, pun accent pe importanța familiei (4 sunt căsătoriți și au copil) și a muncii în viață, își stabilesc planuri pe termen lung și întreprind demersuri pentru a le realiza. Sunt foarte motivați să își atingă scopurile propuse și au învățat să prețuiască ceea ce au. Totodată, la maturitate regretă că nu și-au continuat studiile, cei mai mulți fiind absolvenți de școală profesională. La fel ca cei din grupul tinerilor cu studii superioare, și aceștia se raportează la instituție ca la o resursă. Chiar dacă tinerii nu au avut legături afective puternice cu părinții în copilărie, totuși ca părinți manifestă relații de atașament securizante cu copiii lor. Consideră că până în prezent au reușit în viață pentru că au ales să fie serioși în ceea ce fac, să fie dispuși să se sacrifice

Tinerii aflați pe linia de plutire

Am vrut să merg la seral, dar mi-au zis să nu mănânc banii statului și să plec. M-am înscris la seral și lucram, dar nu se putea și am renunțat. Că am preferat să am banii. Mi-au dat doar hainele de pe mine și banii după vreo 5 luni. Când am ieșit pe poartă nu știam dacă să o iau în stânga sau în dreapta, asta a fost cel mai greu. Câteva luni mergeam la A. lunar și ne dădeau alimente, dar era greu că nu știam să fac mâncare.

Să reușesc în viață ar trebui să am casa mea, o garsonieră, o cameră, dar să nu mai umblu din casă în casă. (tânăr, 25 ani, absolvent de școală profesională, abandonat la naștere, a stat 20 ani în 2 instituții)

Lotul este alcătuit din 14 subiecți, dintre care 11 au fost abandonați în maternitate. Atunci când vorbesc despre mediul instituțional, chiar dacă amintesc abuzurile trăite acolo, consideră că au avut siguranța unui adăpost și a hranei zilnice, nevoi pentru care ei depun eforturi considerabile pentru a și le satisface. Rezultatele arată că un factor de risc al excluziunii sociale a acestor tineri este nivelul scăzut de educație. De asemenea, nu au avut persoane semnificative în centrul de plasament și nici familia nu este o resursă pentru ei, dar apelează foarte des la sprijinul prietenilor. Păstrează relațiile cu tinerii alături de care au crescut și dezvoltă un fel de sistem de într-ajutorare în cadrul grupului. Locuiesc de obicei împreună, mănâncă împreună și cei care au venit îi sprijină și pe cei fără loc de muncă. Deseori locuiesc pe străzi și nu există stabilitate în traiectoria vieții lor. Din aceste motive tinerii se auto-poziționează ca “perdanți”.

Tinerii dependenți de instituții

M-am născut în L. Nu îmi cunosc familia de loc, nu știu nimic despre nimeni. Am stat la spital până în clasa I-a. Apoi la orfelinat în TM până în clasa a VIII-a. Am făcut 4 clase la B., profesionala, secția croitorie.

Habar nu am avut că la 18 ani trebuie să ne dea afară. Când am terminat școala la Y. m-am dus înapoi la AH, că ne-au spus că ne țin acolo. Ne-au ținut o săptămână și apoi ne-a dat afară. Am stat pe drumuri și îmi căutam de lucru, nu m-am dus să cerșesc că îmi era rușine.

Nu mi-o explicat nimic. Nu le-a pasat unde te duci, bagajul și afară. Pe 7 fete ne-au dat atunci afară. A venit directorul și a zis <tu și tu și tu vă faceți bagajul și plecați>. I-a zis la educatoarele să stea până ne facem bagajul și la portar să nu ne mai primească înapoi. Am mâncat la prânz la ora 2, apoi ne-a dus sus în internat, ne-am făcut bagajul și am plecat. Nu m-o lăsat să-mi iau la revedere de la nimeni. Ne-am dus în centrul orașului pe bancă și am povestit ce să facem. Ne-am înțeles să mergem fiecare să ne căutăm de lucru și seara să ne întâlnim în același loc ca să stăm împreună să nu ne facă rău cineva. Eu m-am întors și le-am așteptat până seara la ora 9 și nu au venit. Apoi m-am dus în boscheți, de fapt era un fel de pasaj. Am dormit acolo, era liniște, era toamnă. Dimineața umblam să le caut pe ele, stiam câteva locuri unde umblam noi prin oraș. 2 luni nu am găsit de lucru, pentru că mi s-au cerut acte. Buletinul mi l-am pierdut pe stradă, nu știu unde că atâta l-am căutat, am rămas doar cu certificatul de naștere. Nu aveam unde să mă spăl, nu aveam haine curate pe mine, poate credeau că sunt boschetar sau hoară. Am mers în spatele școlii și acolo în fiecare zi la 7 și jumătate veneau fetele și îmi aduceau mâncare de la cantină fără ca să știe cineva. Mai mâncam corcodușe și mere pădurețe.

Celor de la casa copilului nu le-o pasat de mine. Mă vedeau pe bancă în oraș și le salutam și nici nu răspundeau. Nimeni nu m-o mai băgat în seamă. Am rămas singură până m-au găsit 2 fete din Bistrița, colege de la școală...Am stat o săptămână în spital la contagioase, aveam pneumonie. Apoi am stat la centru pentru cei fără casă. Acolo o fost bine, foarte bine. Eram 14 în cameră, în paturi suprapuse, dar nu ne furam una de la alta. După 3 ani trebuia să

mergi în chirie pentru că veneau alți săraci să stea acolo. Am stat 2 ani în chirie, jumătate mi-au plătit ei și jumătate eu. Apoi am venit la WV, 1 an de zile mi-au plătit chiria. Acum mă ajută cu haine, bonuri de masă. N-am știut că o să fie așa de greu în viață. Nu aveam pe nimeni să mă ajute și îmi spuneam mereu că acum trebuie să mă descurc singură. Atunci am simțit că am nevoie de mamă și de tată, că am fost pe drumuri și mi-o fost tare greu. De nimeni nu știu nimic, dar acum și dacă ar veni să mă caute nu m-ar mai interesa de ei. Acum știu să mă descurc singură. (tânără. 24 ani, absolvent de școală profesională, abandonat la naștere a stat 17 ani în 3 instituții)

În acest lot se află 7 tineri, majoritatea abandonati în maternitate, 6 dintre ei au locuit în mai mult de 2 instituții; au petrecut între 5-21 ani în instituții. Nivelul educațional cel mai ridicat al grupului este școala profesională. Tinerii din acest lot nu au reușit să își gestioneze singuri viața și depind de sprijinul altor instituții, pe o perioadă mai lungă de 1 an de zile. Sunt tinere care au dat naștere unui copil și au locuit pentru o perioadă de timp într-un centru maternal, persoane care au apelat la azil pentru persoane fără adăpost sau care au beneficiat de sprijin din partea unei fundații pentru mai mult de 1 an de zile. Se caracterizează prin lipsa persoanelor de sprijin, nivel scăzut de studii, slabe deprinderi de viață independentă și de relaționare socială. La fel ca tinerii din grupul anterior, și aceștia consideră că în instituție le-au fost satisfăcute nevoile de bază și toți accentuează că aveau siguranța zilei de mâine, un aspect foarte greu de realizat prin propriile forțe. Aceste persoane depind de sprijinul altor instituții, reproducând astfel un cerc vicios; ies dintr-o instituție pentru a intra într-o alta. Tinerii nu au avut dificultăți în a se integra în noile instituții pentru că erau obișnuiți cu regulile specifice locuirii în colectivitate. Erau într-un fel într-un mediu familiar și asta le dădea o stare de confort psihic, mediul fiind oarecum previzibil pentru ei.

Tinerii aflați în detenție sau un alt fel de alegere

În fiecare seară când mă culc mă întreb încotro cu mine? Mă eliberez în 2011 și mă gândesc încotro cu mine când mă eliberez de aici?

La P. am absolvit 8 clase, apoi liceul la C. și un an Științe Economice. Aș schimba în casa de copii să fie cadre mult mai pregătite, să pună suflet când lucrează, pentru că ne considerăm handicapați psihici, e vorba de comunicare. Fluctuația personalului prea mare, prea multe schimbări de personal. Să pregătească copiii pentru integrarea în societatea, să iasă cu ei în comunitate, să aibă contact cu diferite persoane, să comunice.

La 17 ani am plecat din centru cu un grup de copii pentru că am vrut să schimbăm ceva. Am apelat la televiziune, la presă, la psihologi, la asistenți sociali, tot ce am cerut a fost un loc de muncă și un acoperiș. Tot ce vreau este un cer sublim pentru tinerii de azi.

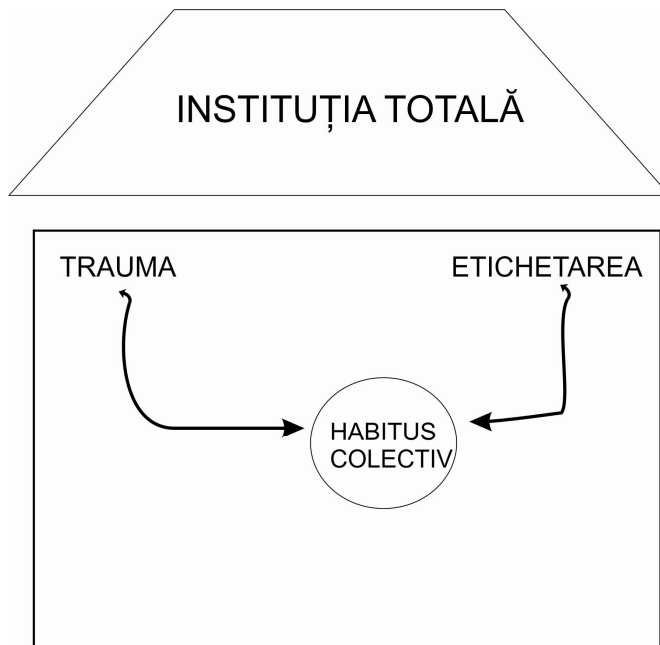
Am plecat la C. și am stat cu chirie, noi ne-am plătit totul și am lucrat cu ziua. Am stat în cămin ce aparținea șantierului naval, câte 2-3 în cameră. Aveam prieteni și la școală. Nu le spuneam că sunt de la centru că îmi era rușine, mă simțeam izolat ca și când aș fi făcut o crimă. Când mă întrebau de ce am venit de la P. la C. le spuneam că familia mea e bolnavă și am venit aici să lucrez. Doar după mult timp le spuneam că vin de la centru.

Am venit cu un prieten la facultate și am fost nevoit să apelez la înșelăciune ca să obțin bani ca să mă întrețin la facultate. Nu aș fi ajuns la pușcărie dacă aș fi avut o locuință și un loc de muncă. (tânăr, 29 ani, absolvent de liceu, instituționalizat sub vârsta de 1 an, a stat 17 ani în 3 instituții)

Cei 14 tineri aflați în detenție se caracterizează prin faptul că se raportează la mediul instituțional ca la un mediu închis, unde personalul deținea autoritatea și o manifesta într-un mod abuziv față de ei, 5 dintre ei au fugit din instituție înainte de a împlini vârsta de 18 ani și au locuit pe străzi. Jumătate dintre subiecți au fost plasați în instituție în copilăria mică, majoritatea au locuit în două sau mai multe instituții; perioada plasamentului s-a întins pe o durată de 3-18 ani. Majoritatea au absolvit școala profesională, nu au menținut relația cu familia și nu au beneficiat de servicii post-instituționalizare. Profilul pentru acest lot este cel al copilului care provine din familii disfuncționale, cu un mediu marcat de violență și apoi este mutat într-un mediu ostil unde s-au perpetuat abuzurile. Neavând persoane care să îl susțină și cu o lipsă de perspectivă asupra viitorului său, îi lipsește motivația de a schimba ceva în viața sa. Uneori se poziționează ca o victimă a unui sistem injust față de el. Pentru că a fost învățat că nu este bun să facă ceva și-a construit o imagine de sine negativă și nu a dezvoltat strategii de coping în fața situațiilor stresante, strategii care să cuprindă comportamente dezirabile social. Specificul acestui grup este dat de faptul că violența se manifestă și după plecarea din instituție, într-un mod mai vizibil și mai frecvent decât în cazul celorlalte loturi de subiecți. După plecarea din centrul de plasament, cei mai mulți nu au avut loc de muncă și au locuit perioade mai lungi sau mai scurte pe stradă. 5 tineri sunt închiși pentru furt, 4 pentru tâlhărie, 4 pentru omor (o pruncucidere) și 1 pentru înșelăciune, iar jumătate dintre ei au recidivat. Tinerii care au recidivat (doi tineri sunt la a șaptea recidivă) declară că s-au confruntat cu un dublu stigmat sau chiar triplu în unele situații: “copil de la casa copilului”, “infractor” și pentru unii dintre ei “rrom”; așa explică faptul că nu s-au putut integra social.

Capitolul șase „*Un nou cadru teoretic*”, își propune să abordeze o nouă modalitate teoretică de a înțelege traiectoria de viață a tinerilor care au crescut în instituții rezidențiale pentru protecția copilului. Această teză propune o viziune interdisciplinară, apelând la teorii sociologice și psihologice. Din punct de vedere al perspectivei sociologice, lucrarea se fundamentează pe teoria câmpurilor lui Pierre Bourdieu, principalele concepte fiind câmp, capital și habitus (Bourdieu, P., 1987, 2000). Alte concepte importante sunt cel de etichetare (Becker, 1963) și cel de instituție totală (Goffman, 2004). Iar din punct de vedere psihologic, facem referire la conceptele de atașament și traumă (Bowlby, 1951).

Figure 2 Relația dintre habitus colectiv, traumă și etichetare

Considerăm că în spațiul instituției totale se încorporează un habitus colectiv, care este puternic influențat de etichetarea și experiențele traumatice trăite de copii. Habitusul nu este o teorie, ci o meta-teorie, adică o teorie despre o altă teorie (Brubaker, 1985, pag. 761). În viziunea lui Pierre Bourdieu, habitusul e o structură internă sau un set de structuri ce determină cum acționează individul în lume și cum reacționează la lume; acesta generează practici, percepții și atitudini care sunt reglate fără a fi coordonate în mod conștient sau guvernate de vreo regulă (Bourdieu, 1991). Bourdieu a caracterizat

habitusul ca o istorie transformată în natură. Habitusul colectiv l-am intitulat „habitusul copilului de la casă” pentru că atunci când se referă la ei, subiecții acestei cercetări folosesc această sintagmă „noi, cei de la casă” și cei din comunitatea locală unde se afla amplasată instituția îi numeau „copiii de la casă”. Elementele prin care descriem habitusul, sunt: corpul, vestimentația, alimentația, petrecerea timpului liber. În lucrarea de față corpul este obiectul manifestării violente, cel care poartă cicatricile. În majoritatea cazurilor tinerii reclamă că au fost abuzați fizic, în unele situații și sexual. Habitusul încorporat este acela că trupul este locul manifestării violente. Percepția față de propriul trup este strâns legată de formarea imaginii de sine și de construirea identității de gender.

Construirea habitusului gender s-a realizat prin atenția acordată aspectului fizic. Tunsoarea era identică și pentru băieți și pentru fete, până la vârsta de 7 ani când mergeau la școală, și după aceea. Copiii erau ușor de identificat în spațiul public pentru că purtau toți același model la îmbrăcăminte și de cele mai multe ori și aceeași culoare. Îmbrăcăminte era unisex, rochițele erau ținute doar de ocazie, de obicei când desfășurau activități în fața comunității. În aceste situații rochițele erau codul care transmitea „starea de normalitate” și de asemănare cu ceilalți copii. Rutina de fiecare zi presupunea că era cineva pentru ei acolo, care să îi trezească, să le pregătească masa, să facă curățenie, să le spele hainele, să le stabilească programul de fiecare zi. În structura lor au încorporat faptul că altcineva se ocupă de planificarea vieții lor și ei doar trebuie să execute niște sarcini prestabilite.

După Revoluție au venit educatori mai de treabă care observau copiii. În T., aveam un pedagog, care mi-a insuflat încrederea. Și acuma încă șovăi când trebuie să iau o decizie, dar atunci aveam naivitatea aia, nu cunoșteam lumea. Era un fel de inteligență de grup, noi socializam doar între noi. V-am spus că era o inteligență de grup pentru că învățam în mediu închis. Acolo în centru, în spațiu închis, nu-ți dezvoltai partea aia socială, cum să vorbești cu un om, cum să te comporți cu el. Dacă m-ai fi întâlnit atunci ai fi putut foarte ușor să mă manipulezi. Partea asta nu a fost dezvoltată pentru că eram mulți, era o singură persoană cu 20 și stăteam toți împreună. Mulți băieți nici azi nu știu cum să se poarte cu o fată. Aveam diferite ticuri, vorbeam și în oraș tot așa cum vorbeam și ne comportam în centru. (tânăr, 28 ani, studii superioare, abandonat la naștere, a locuit timp de 26 de ani în instituții de protecția copilului)

În noul cadru teoretic pe care îl propunem, habitusul colectiv de “copil de la casa copilului” se construiește sub influența puternică a etichetării și a experiențelor traumatiche. Conform teoriei etichetării (Becker, 1963), în urma atribuirii unei persoane a

etichetei de “copil de la casa copilului”, acesta va ajunge să își însușească această etichetă. Atitudinea celorlalți față de persoana respectivă va influența construirea imaginii de sine și a identității, deoarece acestea se construiesc în inter-relație cu ceilalți (Rock, 1994). Erau numiți “lăcustele”...”CCN-iștii” (casa de copii N.)...”castelarii” (n.a. centrul funcționa într-un castel)...”copiii de la casă”, iar ei le spuneau <copiii din oraș> sau <familiiștii>. Tinerii au declarat că eticheta de “copil de la casa copilului” încorporează în ea două aspecte: faptul că nu ai o familie și faptul că ești inferior. Prin experiențe traumatice înțelegem atât traumele personale cât și cea colectivă (Alexander, 2004; Erickson, 1994; Wilkomirski, 1996). Toți copiii instituționalizați au trăit experiența traumatică a separării de familia biologică, majoritatea au declarat că au suferit abuzuri repetate în instituție.

Noi eram la nivelul unu și fetele mari la nivelul doi și veneau și ne capsau pe noi. Fetele mari ne băteau că așa se simțeau ele bine. În spatele școlii eram în TG, acolo nu se vedea nimic. Acolo ne băgau pe toți copiii. Ne făceau un rând de băieți și un rând de fete. Băieții mari ne puneau să ne batem între noi, fete și băieți. După ce ne băteam ne puneau în genunchi pe pietre și plângeam.

Puteai să îi spui cuiva ce ți se întâmplă?

Nu, nimănui. Și directorul era mereu plecat la cârciumă. Venea de acolo băut și nu îi păsa, mergea în birou și dormea.

Când primeam cadouri, băieții mari ne luau jucăriile și ni le stricau sau le dădea foc. Nu ne lăsau să ne dăm pe hintă sau pe topogan. La masă ne aruncau mâncarea pe jos, numai să nu mâncăm. Seara veneau și ziceau capul sub pătură și ei ne loveau cu piciorul în cap. Nu ne lua nimeni apărarea. Băieții ne loveau când vroiau să ne violeze și noi nu ne lăsam. Eu am preferat să fiu bătută.

A venit și a zis: < hai să mergem la WC. >

<Nu mă duc. >

<Du-te tu. >

<Nu mă duc. Fă ce vrei, bate-mă, omoară-mă. >

M-a bătut cu coada de mătură, cu pietre a dat în mine.

Ai cunoscut fete care au fost violate?

Da, o grămadă.

Și cu cine povesteau după ce li se întâmpla?

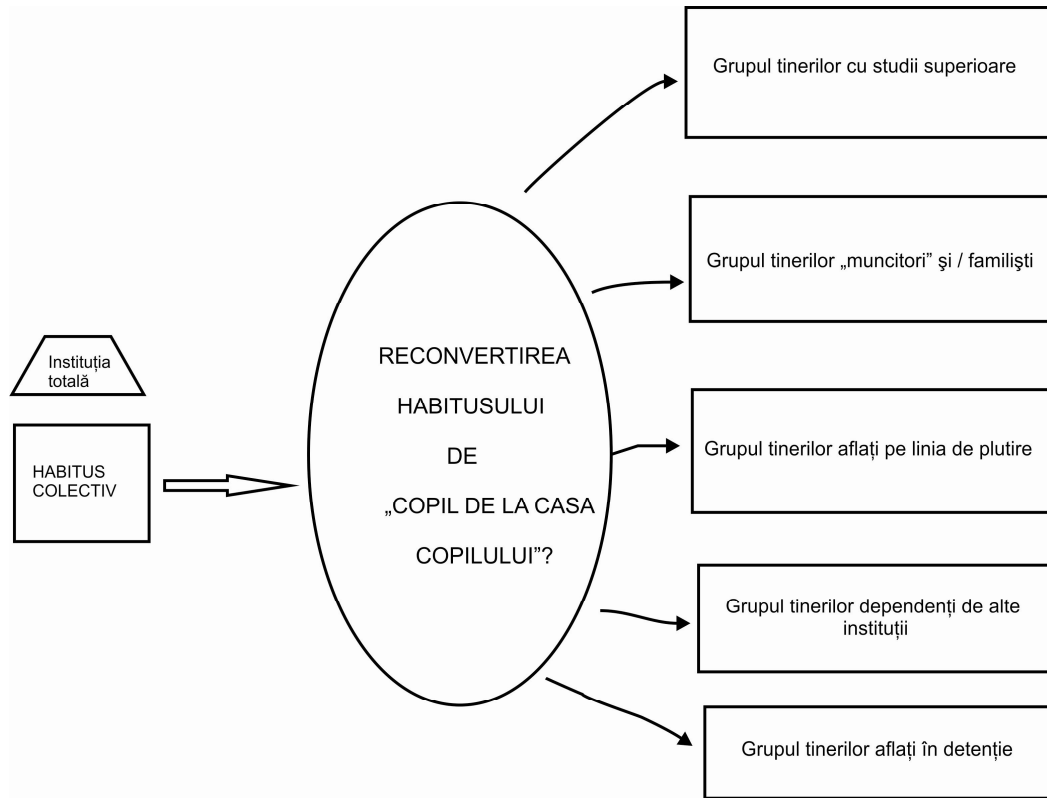
Cu nimeni. Stăteau în cameră și plângeau și strigau cu vocea lor groasă <m-o violat>. Cui să îi zicem? Că la nimeni nu îi păsa. Când văd pe stradă copii mici bătuți îmi vin în minte lucruri de la centru și mă doare pe mine. Nu suport să văd că își bate cineva copilul, nu suport să văd că lovește cineva pe cineva, indiferent că e cunoscut sau necunoscut.

(tânără, 24 ani, absolventă de grup școlar, abandonată în maternitate, a locuit 18 ani în 3 instituții diferite)

Trebuie menționat faptul că există tot atâtea habitusuri câți indivizi. E imposibil pentru fiecare membru al unui grup sau clase să aibă experiențe identice (Throop, Murphy, 2002, pag 187). Astfel că habitusul copiilor care au fost abandonați la naștere evident că diferă de cel al celor care au crescut în familie până la o anumită vârstă. În cazul acestei de a doua categorii, există o diferență între copiii plasați în instituție în copilăria mică sau în perioada școlară. Pe de altă parte factorii individuali, interacțiunile

în diverse situații sociale cu diferiți actori sociali, determină habitusuri diferite. Copiii care au beneficiat de prezența unor persoane semnificative, precum profesori, educatori din instituție, părinți, prieteni, au achiziționat capital social și emoțional, foarte important.

Figure 3 Noile câmpuri și reconvertirea habitusului

În momentul părăsirii centrului de plasament, tinerii pătrund în noi câmpuri. Ceea ce ne interesează sunt capitalurile pe care le aduc în aceste câmpuri, dacă habitusul colectiv se potrivește habitusului noului câmp sau dacă este necesară reinventarea habitusului. Bourdieu definește câmpul ca fiind arena pe care oamenii joacă un joc cu reguli precise, reguli care sunt diferite de cele ale jucătorilor din alt câmp. Fiecare câmp sau univers autonom constituie un spațiu social și istoric în care indivizii cu diferite habitusuri interacționează între ei, între granițe cu reguli precise ale jocului ce reglează modalitățile prin care indivizii se comportă și interacționează (Bourdieu, 1991, pag. 215). O caracteristică este faptul că agenții sociali se află în competiție să acumuleze diferite

forme de capital. Wacquant (1998) explică faptul că habitusul depinde de poziția pe care agentul o ocupă în societate și aceasta se bazează pe capitalul pe care îl posedă individul.

Câmpul reproduce habitusul și acesta reproduce câmpul, deși câmpul nu determină habitusul (Saphiro, 2004). Analiza celor cinci grupuri din perspectiva habitusului colectiv "copil de la casa copilului", ne arată că în grupul tinerilor cu studii superioare și a celor muncitori și familiști, habitusul trebuie reconvertit pentru ca actorul social să se asimileze noului câmpului. Tinerii care devin membrii în grupul tinerilor dependenți de instituții și a celor aflați în detenție, se asimilează ușor acestor câmpuri pentru că habitusul lor se potrivește cerințelor grupului. Iar în cazul tinerilor aflați pe linia de plutire, sunt aspecte care le facilitează integrarea în câmp și sunt aspecte care necesită o reconvertire a habitusului.

Bourdieu (1977) afirma că tipul de capital simbolic are trei forme de bază: capital economic (bani, posesiuni), social (rețea socială) și cultural (educație, calificare, obiecte - cărți, obiecte de artă). Grupul tinerilor cu studii superioare are ca și capital simbolic, capitalul cultural, iar grupul tinerilor „muncitori” și “familiști” are ca și capital simbolic capitalul emoțional și/ capitalul economic. Tinerii din celelalte grupuri au declarat că nu au dorit să părăsească centrul de plasament și că au fost împinși spre grupurile unde se află în prezent; așa se explică faptul că s-au asimilat în grupuri unde nu este necesară reconvertirea habitusului, acesta fiind un proces dureros și de lungă durată și pe de altă parte nici nu dețineau capitalurile necesare pătrunderii în alte câmpuri sociale. Grupul tinerilor aflați pe linia de plutire se caracterizează prin capital social. Cei care intră în grup și dețin capital economic (ex. venit) îl convertesc acesta în capital social. Tinerii dependenți de instituții sunt cei care locuiesc în centre maternale, centre pentru persoane fără adăpost; ei întâmpină dificultăți în a se “integra social” și sunt marginalizați, tocmai pentru că habitusul lor e atât de diferit. Grupul tinerilor aflați în detenție se caracterizează prin violență manifestată, aceasta fiind capitalul simbolic al acestui grup.

În ceea ce privește etichetarea, subiecții caută să ascundă mediul de unde provin. Tinerii cu studii superioare, muncitorii și cei aflați pe linia de plutire încearcă să își păstreze ascuns trecutul pentru a nu fi etichetați, considerând că le va fi mult mai dificil să se asimileze noului câmp. Tinerii aflați în detenție declară că sunt victime ale sistemului de protecția copilului, dar în grupul oamenilor străzii stigma poate fi utilizată

ca prestigiu. În cazul tinerilor dependenți de alte instituții, habitusul lor este cel de „copil de la casa copilului” și folosesc eticheta în scopul obținerii de servicii pentru a supraviețui. Neprelucrarea traumelor trăite îi blochează în dezvoltare și adaptarea la noile grupuri, noile reguli și cerințe e dificilă.

Capitolul șapte prezintă *concluziile* acestei lucrări. Aduce împreună cele trei perspective asupra traiectoriei de viață a tinerilor și prezintă implicațiile practice ale rezultatelor obținute, totodată face referire la limitele cercetării. Copiii din instituții trebuie să beneficieze de servicii pentru a face față traumei separării de familie, nu ca o anexă pe lângă celelalte servicii, ci ca o prioritate. De asemenea, trebuie să existe o etapă de tranziție de la mediul instituțional la viața de tânăr adult, etapă în care tânărul să beneficieze de suport.

Scopul cercetării a fost să înțelegem ce se întâmplă cu tinerii după ce părăsesc sistemul de protecția copilului și care sunt factorii care diferențiază traiectoriile lor de viață. Dincolo de faptul că fiecare poartă o zestre genetică și sunt o serie de caracteristici individuale care pot influența traseul lor în viață, un aspect important este identificarea lacunelor din sistemul de protecția copilului.

Conform datelor obținute, personalul din instituții adoptă una dintre următoarele atitudini față de copii. Fie le aplică un tratament discriminatoriu, unele din formulele utilizate fiind “”țigănule”, „handicapatele”, „prostule”, fie sunt tratați ca “normali” și cei din jur se prefac că nu știu că acești copii au traversat traume. Copiii din instituții trebuie să beneficieze de servicii pentru a face față traumei separării de familie (uneori corelat cu abuzuri suferite în familie), nu ca o anexă pe lângă celelalte servicii, ci ca o prioritate. Pentru o cercetare viitoare, se dorește a se studia câți specialiști sunt în România pregătiți pentru a asista copiii în pelucrarea traumei. Surprinzător a fost faptul că asistenții sociali și educatorii intervievați au declarat că nu beneficiază de formare continuă și nu sunt pregătiți pentru a răspunde nevoile specifice ale copilului instituționalizat. Una dintre educatoare declara “aș fi trimis tot personalul la specializare. E foarte importantă formarea continuă. Oamenii aceștia au nevoie să înțeleagă că acești copii nu sunt exact ca și copiii lor de acasă, e o situație specială, trebuie tratați un pic altfel”.

Un alt aspect care trebuie discutat este apartenența etnică a copilului. Răspunsul oficial este “oferim servicii non-discriminatorii”, îi tratăm pe toți în mod egal. Unul din

principalele obiective ale planului de intervenție al copilului este pregătirea sa pentru integrarea socială și toate studiile arată că „rromii” se confruntă cu excluziunea socială. Adolescenții intervievați (care încă locuiesc în instituții) au declarat că nu cred că vor întâmpina dificultăți pentru că sunt rromi, iar tinerii (care au părăsit sistemul de protecția copilului) au declarat că și-au găsit mai greu un loc de muncă și uneori au fost respinși de colegi, că le este greu să formeze relații de prietenie sau de cuplu. Aceste date arată că este necesară pregătirea copiilor pentru a face față etichetării la care vor fi supuși.

Tinerii consideră că e prea mare discrepanța dintre condițiile oferite în instituție (în prezent) și ceea ce își pot ei asigura după ieșirea din sistemul de protecția copilului. *“când am plecat am vrut casă cu centrală, cu geamuri termopane, ca la casă (n.a. casa copilului). Știi ce greu am acceptat că nu pot să îmi permit să fac cinci dușuri pe zi cum făceam acolo, mi-a fost foarte greu să mă obișnuiesc.”* (tânăra, 25 ani, a stat în 3 instituții timp de 17 ani). Pe de altă parte, nu au ocazia să își dezvolte suficient deprinderile de viață independentă și nu au acces la experiențe de viață în medii cât mai variate. Pregătirea pentru viața independentă e un proces care trebuie să înceapă în momentul intrării copilului în sistemul de protecția copilului.

Ei sunt asistați și o armată de oameni lucrează pentru ei. Au asistenți sociali, psihologi, educatori. Teoretic ar trebui să iasă de acolo foarte bine pregătiți pentru că au acces la personal de care nici un copil dintr-o familie nu beneficiază. Problema aceasta este, că de fapt sunt prea mulți oameni care lucrează pentru ei, ei nu sunt puși să facă absolut nimic-nimic, totul le este asigurat. La început ne rugau să îi trezim noi pentru că ei nu știau. Totul le este asigurat - trezitul de dimineață, făcutul de mâncare, trimisul la școală, absolut tot. Chiar m-am întrebat cât de mare importanță avem noi pentru ei pentru că le sunt atât de înrădăcinate aceste automatisme. Împinși de la spate tot timpul, tot timpul reluăm cu ei aceste deprinderi și nu știu când rămân singuri dacă le mai fac. Eu cred că sunt atât de înrădăcinate problemele acestea. (coordonator program, Fundația Copiii României filiala Sibiu 1994-1999, asistent social Fundația LOGOMEDICA)

Plecarea din mediul instituțional, pentru unii tineri este un eveniment încărcat de neliniște, teamă, nesiguranță. Trecerea de la instituție la viața independentă trebuie să beneficieze de o etapă de tranziție, dar din păcate ea nu există. Majoritatea tinerilor au declarat că momentul s-a petrecut foarte repede; unii dintre ei nu știau că urmează să plece și nu au beneficiat de pregătire în acest sens, alții, chiar dacă nu li s-a spus au anticipat singuri momentul, pentru că îi vedeau pe cei mai mari plecând. Considerăm că

tinerii au nevoie de asistare în primele luni după plecarea din instituție pentru adaptarea la noul statut. Serviciile de mentorat sunt foarte necesare în această etapă.

Povestiti-mi cum a fost momentul plecării.

A fost foarte impersonal. Am terminat facultatea, am sunat la centru să anunț acest lucru și dat fiind că nu am intenționat să încep alte studii mi s-a comunicat că o să fiu scoasă din colectiv. Și gata. (tânără, 22 ani, a stat 9 ani într-un singur centru de plasament).

Nu mi-o explicat nimic. Nu le-a păsat unde te duci, bagajul și afară. Pe 7 fete ne-au dat atunci afară. A venit directorul și a zis: < tu și tu și tu vă faceți bagajul și plecați >. I-a zis la educatoare să stea până ne facem bagajul și la portar să nu ne mai primească înapoi. Am mâncat la prânz la ora 2, apoi ne-a dus sus în internat, ne-am făcut bagajul și am plecat. Nu m-o lăsat să-mi iau la revedere de la nimeni. Ne-am dus în centrul orașului pe bancă și am povestit ce să facem. Ne-am înțeles să mergem fiecare să ne căutăm de lucru și seara să ne întâlnim în același loc ca să stăm împreună să nu ne facă rău cineva. Eu m-am întors și le-am așteptat până seara la ora 9 și nu au venit. Apoi m-am dus în boscheți, de fapt era un fel de pasaj. Am dormit acolo, era liniște, era toamnă. Dimineața umblam să le caut pe ele, stiam câteva locuri unde umblam noi prin oraș. 2 luni nu am găsit de lucru (tânără, 24 ani, abandonată la naștere, a locuit în 2 instituții timp de 17 ani)

În acest an, ANPDC a trecut sub autoritatea Ministerului Muncii, Familiei și Protecției Sociale. Considerăm că era și firesc ca să existe un parteneriat între protecția copilului și familie. E nevoie de oferirea de servicii pentru părinți în scopul îmbunătățirii deprinderilor parentale. Rezultatele cercetării arată că reintegrările “forțate” au dus la cazuri de perdanți în viață; două dintre tinere practică prostituția, o altă tânără e închisă pentru pruncucidere, o alta a fost abuzată sexual de tată după ce a fost reintegrată în familia naturală și a fugit de acasă, alta a locuit pe străzi și cei doi copii i-a dat în plasament. Atât părinții cât și copiii/tinerii trebuie să fie pregătiți pentru momentul reintegrării în familia naturală.

BIBLIOGRAFIE

- Ainley, P. (1991). *Young People Leaving Home*. London: Cassell.
- Ainsworth, M., Bowlby, J. (1965). *Child Care and the Growth of Love*. London: Penguin Books.
- Alexander, J., Eyerman, R., Giesen, B., Smelser, N. și Sztompka, P. (2004). *Cultural Trauma and Collective Identity*. Berkeley, CA: University of California Press.
- Alexiu, T.-M. (2000). Încheierea perioadei de ocrotire. *Asistența socială în Marea Britanie și România*, (pag. 118-127).
- Allard, A. (2005). Capitalizing on Bourdieu: How useful are concepts of “social capital” and “social field” for researching “marginalized” young women? *Theory and Research in Education*, Vol 3, (pag. 63-79). Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 12.05.2008
- Allen, J. (2005). *Coping With Trauma. Hope through understanding* (2nd ed). Washington: American Psychiatric Publishing
- Allen, M., (2003). *Into the Mainstream, care leavers entering work, education and training*. York: Joseph Rowntree Foundation
- Alvaro, J., Garrido Luque, A. (2005). Youth unemployment and job-seeking behaviour in Europe. In van Hoof, J și Bradley, H, *Young People in Europe. Labour markets and citizenship*, (pag. 81-99). Bristol: The Policy Press
- Anghel, R., Dima, G. (2008). Romania. In Stein., M., Munro. E. (eds.), *Young People's Transitions from Care to Adulthood, International Research and Practice* (pag 158-172) London: Jessica Kingsley Publishers
- Anuar statistic 2006. Descărcat la data de 04.10.2009 de pe <http://www.insse.ro/cms/rw/pages/index.ro.do>
- Atkinson, R. (2006). *Povestea vieții; Interviu*. Iași: Editura Polirom
- Baban, A., (2002). *Metodologia cercetării calitative*. Cluj-Napoca: Editura Presa Universitară Clujeană

- Babb, P., Bethare, A. (1995). Trends in births and marriage. *Population Trends*, Vol. 81 (17–22).
- Back, L. (1996). *New Ethnicities and Urban Culture: Racism and Multiculture in Young Lives*. London: Routledge.
- Barbarotto, M. (2008). (ed.). *Child Abandonment: an emergency*. Milano: Franco Angeli.
- Barbour, R., Kitzinger, J (eds) (1999). *Developing Focus Group Research: Politics, Theory and Practice*. Thousand Oaks, CA: Sage
- Barry, M. (2006). *Youth Offending in Transition. The search for social recognition*. London: Routledge
- Bazeley, P., Richards, L. (2000). *The NVivo Qualitative project book*. London: Sage Publication
- Becker, H. (1963). *Outsiders: Studies in the Sociology of Deviance*. New York: The Free Press
- Beneduce, R. (2008). Undocumented bodies, burned identities: refugees, sans papier harraga – when things fall apart. *Social Science Information*, Vol 47, pag. 505- 527. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 22.07.2009
- Biehal, N., Clayden, J., Stein, M., Wade, J. (1995). *Moving On: Young People and Leaving Care Schemes*. London : HMSO
- Blunden, A. (2004). Bourdieu on Status, Class and Culture. Descărcat de pe <http://home.mira.net/~andy/works/bourdieu-review.htm> la data de 3.08.2010
- Boudon, R., Besnard, P., Cherkaoui, M, Lecuyer, B-P. (coord.), *Dicționar de sociologie*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1996.
- Bourdieu, P. (1977a). *Outline of a Theory of Practice*. Cambridge: Cambridge University Press
- Bourdieu, P. (1977b). Cultural reproduction and social reproduction. In Karabel, J și Halsey, A. (eds) *Power and Ideology in Education*. New York: Oxford University Press.
- Bourdieu, P., Passeron, J.C. (1977). *Reproduction in Education, Society and Culture*. London: Sage.
- Bourdieu, P. (1990). *In Other Words: Essays Towards a Reflexive Sociology*. Stanford: Stanford University Press
- Bourgois, P. (2003). *In Search of Respect: Selling Crack in El Barrio*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bowlby, J. (1951). *Maternal care and mental health*. Geneva: World Health Organization.

- Browne, K., Hamilton-Giachritsis, C., Johnson, R., Agathonos-Georgopoulou, H. et al.(2005). *Mapping the number and characteristics of children under three in institutions across Europe at risk of harm*. Birmingham: University of Birmingham Press
- Bradley, H. (2005). Winners and losers: young people in the 'new economy'. In Bradley, H. & van Hoof, J. (Eds). *Young people in Europe. Labour markets and citizenship*, (pag. 99-115). Bristol: The Policy Pressum University of Bristol.
- Brătianu, I., Roșca, C., (2005). *Copilul instituționalizat între protecție și abuz*. Iași: Editura Lumen
- Briciu, C., (coord.). (2005). *Diagnoza sărăciei și a riscurilor în dezvoltarea copilului din România*. Bucuresti: Academia Română, Institutul național de cercetări economice, Institutul de cercetare a calității vieții.
- Brubaker, R., (1985). Rethinking Classical Theory: The Sociological Vision of Pierre Bourdieu. *Theory of Society*, vol 14, No 6 (Nov.), pag. 745-775
- Carnevale, F. (2007). Revisiting Goffman's Stigma: the social experience of families with children requiring mechanical ventilation at home. *Journal of Child Health Care*, Vol 11 (1), pag. 7-18. Descărcat de pe <http://www.sagepub.com> la data de 20.07.2010
- Carter, R. (2005). *Childcare: the family and the state; A study of institutional and family-based care in Central and Eastern Europe and the former Soviet Union*. London: EveryChild.
- Chamberlayne, P., Bornat, J., Wengraf, T. (2000). *The Turn to Biographical Methods in Social Science*. London: Routledge
- Children in Alternative Care, National Survey. (2010). 2nd ed., EUROCHILD
descarcat la data de 01.05.2010 de pe
http://www.eurochild.org/fileadmin/user_upload/Publications/Eurochild_Reports
- Chipea, L., Chipea, F. (2008). *Protecția drepturilor copilului aflat în dificultate în România*. Oradea: Universitatea din Oradea
- Clandinin, D., Connelly, M. (2000). *Narrative Inquiry: Experience and Story in Qualitative Research*. San Francisco: Jossey-Bass Publishers.
- Clayden, J., Stein, M. (2005). *Mentoring young people leaving care - Someone for me*. York: Joseph Rowntree Foundation
- Coles, B. (1995). *Youth and Social Policy*. London: University College of London Press.
- Collins, A (ed.) (2009). *The Effects of Early Social-Emotional and Relationship Experience on the Development of Young Orphanage Children. The St. Petersburg-USA Orphanage*

Research Team. Boston: Blackwell Publishing. Monographs of the Society for Research in Child Development, Serial Nr. 291, Vol. 73, Nr. 3.

Conference of European Ministers Responsible for Family Affairs, XXVIII-session 16 - 17 may 2006 Lisbon, Portugal, Changes in Parenting: Children Today, Parents Tomorrow. Council of the Baltic Sea States, 2006

Covington, J., Taylor, R. (2001). Fear of Crime in Urban Residential Neighborhoods: Implications of between - and within - Neighborhood Source for Current Models. *Sociological Quarterly*, Vol. 32(2), pag. 231-49.

Craig, G., Dietrich, H., Gautie, J (2005). Excluded youth or young citizens? Ethnicity, young people and the labour market in three EU countries. In van Hoof, J și Bradley, H, *Young People in Europe. Labour markets and citizenship*, (pag. 137-161). Bristol: The Policy Press

Creswell, J. (2007). *Qualitative Inquiry and Research Design* (2nd ed.). London: SAGE Publications

Cristian, L. (2000). Acțiunea statului în domeniul protecției copilului în dificultate din România. Profil de reformă. București, Un deceniu de tranziție. Situația copilului și a familiei în România.

David, M., Appell, G. (2001). *Loczy: An unusual approach to mothering*. Budapest: Association Pikler-Loczy for Young Children

Davies, M. (2008). A Childish Culture? Shared understandings, agency and intervention: an anthropological study of street children in northwest Kenya. *Childhood*, Vol 15, pag. 309-330. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 10.04.2010

Delanty, G. (ed.) (2006). *Handbook of Contemporary European Social Theory*. London: Routledge

Dixon, J., Stein, M. (2005). *Leaving Care, Throughcare and Aftercare in Scotland*. London: Jessica Kingsley Publishers

Dolto, F. (2010). *Opere 1 - Ce să le spunem copiilor - când sunt foarte mici, când sunt bolnavi, când se bucură, când sunt triști*. București: Editura Trei

Dozier, M., Manni, M., Gordon, M. K., Peloso, E., Gunnar, M. R., Stovall-McClough, K. C., et al. (2006). Foster children's diurnal production of cortisol: An exploratory study. *Child Maltreatment*, Vol. 11, 189-197.

Dozier, M., & Rutter, M. (in press). Challenges to the development of attachment relationships faced by young children in foster and adoptive care. In J. Cassidy, & P. Shaver (Eds.), *Handbook of attachment*. New York, London: Guilford Press.

- Dumaret, A. (2008). France. In Stein., M., Munro. E. (eds.), *Young People's Transitions from Care to Adulthood, International Research and Practice* (pag. 49-63). London: Jessica Kingsley Publishers
- Dumitrana, M. (1998). *Copilul instituționalizat*. București: Editura Didactică și Pedagogică.
- Durkheim, É.(1922). *Educație și sociologie*. București: Editura Didactică
- Eccles, J., Midgley, C., Wigfield, A., Buchanan, C., et al.(1993). Development during adolescence: The impact of stage-environment fit on young adolescents' experiences in schools and in families. *American Psychologist*, Vol. 48, pag. 90-101.
- Elliott, J. (2005). *Using Narrative in Social Research, Qualitative and Quantitative Approaches*. London: SAGE Publications
- Erel, U. (2010). Migrating Cultural Capital: Bourdieu in Migration Studies. *Sociology*, Vol 44 (4), pag. 642-660. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 12.09.2010
- Kai, E. (1994). *A New Species of Trouble: The Human Experience of Modern Disasters*. New York: W.W. Norton and Co.
- Ferri, E., Smith, K. (2003). Partnerships and parenthood. In E. Ferri, J. Bynner și M. Wadsworth (eds), *Changing Britain Changing Lives*. London: Institute of Education.
- Forsyth, A. and Furlong, A. (2000) *Socioeconomic Disadvantage and Access to Higher Education*. Bristol: Policy Press.
- Frangie, S. (2009). Bourdieu's Reflexive Politics: Socio-Analysis, Biography and Self-Creation. *European Journal of Social Theory*, Vol 12 (2), pag. 213-229. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 10.04.2010
- Friedland, R. (2009). The Endless Fields of Pierre Bourdieu. *Organization*, Vol 16 (6), pag. 887-917. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 12.05.2010
- Furlong, A.,Cooney, G. (1990). Getting on their bikes. Early home leaving among Scottish youth. *Journal of Social Policy*, 19, (pag. 535-551).
- Fromm, E., Maccoby, M. (1996). *Social character in a Mexican village*. New Jersey: Prentice-Hall
- Garrett, P. (2007). The Relevance of Bourdieu for Social Work A Reflection on Obstacles and Omissions. *Journal of Social Work*, Vol 7, pag 355-379. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 10.04.2010

- Gaspari-Carrière, F. (2001). *Les Enfants De L'abandon-Traumatismes Et Déchirures Narcissiques*. Saint-Martin-d'Hères: Presses Universitaires de Grenoble
- Gibson, F. (2007). Conducting focus groups with children and young people: strategies for success. *Journal of Research in Nursing*, Vol. 12, pag. 473- 483. Descărcat de pe <http://www.sagepub.com> la data de 25.01.2008
- Gilligan, R. (2008). Ireland. In Stein, M, Munro, S, *Young People's Transitions from Care to Adulthood, International Research and Practice*, (pag. 90-101). London: Jessica Kingsley Publishers,
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the Management of Spoiled Identity*. Prentice Hall
- Goffman, E. (2004). *Aziluri. Eseuri despre situația socială a pacienților psihiatrici și a altor categorii de persoane instituționalizate*. Iași: Editura Polirom
- Greenwell, F. (2003). The Effects of Child Welfare Reform on levels of Child Abandonment and Deinstitutionalization in Romania, 1987-2000 (Doctoral Dissertation, University of Texas at Austin, 2003). Descărcat la data de 20.06.2010 de pe <http://www.lib.umd.edu/drum/bitstream/1903/3219/1/umi-umd-3045.pdf>
- Grenfell, M (2004). *Pierre Bourdieu Agent Provocateur*. London: CONTINUUM
- Grenfell, M., James, D., Hodkinson, P., Reay, D., Robbins, D. (1998). *Bourdieu and Education: Acts of Practical Theory*. London: Falmer Press.
- Goldscheider, F.K., DaVanzo, J. (1986). Pathways to independent living in early adulthood. Marriage, semi-autonomy and pre-marital residential independence. *Demography*, 26, (pag. 597–614).
- Guðbrandsson, B. (2006). *Rights of children at risk and in care (Vol. 1)*. Strasbourg: Council of Europe Publishing
- Haimes, E. (2003). Embodied Spaces, Social Places and Bourdieu: Locating and Dislocating the Child in Family Relationships. *Body and Society*, Vol 9, pag. 11-33
- Hodges, J., & Tizard, B. (1989). Social and family relationships of ex-institutional adolescents. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 30, 77–97.
- Hollway, W., Jefferson, T. (2000). *Doing Qualitative Research Differently, free association, narrative and the interview method*. London: SAGE Publication.
- Iacovou, M. (2001). *Leaving Home in the European Union*. Institute for Social and Economic Research working paper no 2001–18. Colchester: University of Essex.

- Iacovou, M., Berthoud, R. (2001). *Young People's Lives: A Map of Europe*. Colchester: University of Essex, Institute for Social and Economic Research.
- Ilut, P. (2007). *Abordarea calitativa a sociumanului concepte si metode*. Iasi: Editura Polirom
- Jackson, S., Ajayi, S., Quigley, M. (2001). *Going to University from Care*. London Institute of Education, Univ of London
- Jamrozik, A.& Sweeney, T., (1996). *Children and Society: the family, the state and social parenthood*, South Melbourne: Macmillan Education Australia
- Jenkins, R. (2004). *Social Identity* (2nd ed). London: Routledge Publication
- Johnson, R., Browne, K., Hamilton-Giachritsis, C. (2006). *Young Children in Institutional Care at Risk of Harm. Trauma Violence Abuse*, Vol 7, pag. 34-60. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 25.10.2008
- Jones, G. (1987). Leaving the parental home. An analysis of early housing careers. *Social Policy*, Vol. 16, (pag. 49–74).
- Jones, G., Wallace, C. (1990). Beyond individualization. What sort of social change? In L. Chisholm, P. Büchner, H.-H. Krüger și P. Brown (eds) *Childhood, Youth and Social Change. A Comparative Perspective*. London: Falmer.
- Jones, G., Wallace, C. (1992). *Youth, Family and Citizenship*. Milton Keynes: Open University Press.
- Kerr, R., Robinson, S. (2009). The Hysteresis Effect as Creative Adaptation of the Habitus: Dissent and Transition to the 'Corporate' in Post-Soviet Ukraine. *Organisation*, Vol. 16, pag. 829- 840
- Kidd, P., Parshall, M. (2000). Getting the Focus and the Group: Enhancing Analytical Rigor in Focus Group Research. *Qualitative Health Research*, Vol 10, pag. 293- 308. Descărcat de pe <http://www.sagepub.com> la data de 25.01.2008
- Kiernan, K.E. (1992). The impact of family disruption in childhood on transitions made in young adult life. *Population Studies*, Vol. 46, (pag. 213–234).
- Kirmayer, L. (2003). Failures of imagination: the refugee's narrative in psychiatry. *Anthropology & medicine*, Vol. 10(2), pag. 167-85.
- Knorth, E., Knot-Discscheid, Strijker, J (2008). The Netherlands. In Stein., M., Munro. E. (eds.), *Young People's Transitions from Care to Adulthood, International Research and Practice*. London: Jessica Kingsley Publishers

- Kongeter, S., Schroer, W., Zeller, M (2008). Germany. In Stein., M., Munro. E. (eds.), *Young People's Transitions from Care to Adulthood, International Research and Practice* (pag 63-78). London: Jessica Kingsley Publishers.
- Krais, B. (2006). Gender, Sociological Theory and Bourdieu's Sociology of Practice. *Theory Culture Society*, Vol 23, pag. 119-134. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 12.05.2008
- Krueger, R.A. (1994). *Focus Groups: A Practical Guide for Applied Research* (2nd ed). Thousand Oaks: Sage Publications
- LaCapra, D. (2001). *Writing History, Writing Trauma*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Levy, D., Sznajder, N. (2006). The politics of commemoration: the Holocaust, memory and trauma. In Delanty, G. (ed.) *Handbook of Contemporary European Social Theory*, (Pag 289 – 296). London: Routledge
- Linde, C., (1993). *Life stories, the creation of coherence*. Oxford, Oxford University Press
- Linhorst, D. (2002). A Review of the Use and Potential of Focus Groups in Social Work Research. *Qualitative Social Work*, Vol 1 (2), pag 208-228. Descărcat de pe <http://www.sagepub.com> la data de 25.01.2008
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., & Becker, B. (2000b). Research on resilience: Response to commentaries. *Child Development*, Vol. 71, pag. 573-575
- Luthar, S. S., Cicchetti, D., Becker, B. (2000a). The construct of resilience: A critical evaluation and guidelines for future work. *Child Development*, Vol. 71, pag. 543-562.
- MacDonald, R. and Marsh, J. (2005) *Disconnected Youth? Growing Up in Britain's Poor Neighbourhoods*. London: Palgrave.
- Marmur, D. (2002). *Ethical Reflection on Social Inclusion*. Ontario: The Laidlaw Foundation
- Marshall, G. (ed.), *Dicționar de sociologie*, București, Editura Univers Enciclopedic, 2003.
- Martin, P. & Jackson, S. (2002). Educational success for children in public care: advice from a group of high achievers. *Child and Family Social Work*, Vol. VII, pag. 121–130.
- Matthews, K., Wheal, A. (2007). *Report on the Transition to Independent Living - Research Outcomes on Behalf of the Action on Aftercare*. London: Consortium
- McElroy, A. (1997). Developing the nurse teacher's role: the use of multiple focus groups to ensure grassroots involvement. *Nurse Education Today*, Vol. 17, pag. 145–149.

- McLeod, J. (2005). Feminists re-reading Bourdieu: Old Debates and New Questions about Gender Habitus and Gender Change. *Theory and Research in Education*, Vol 3, pag.11-30
- Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale. Ocupare, Mobilitate, Șomaj și Protecția Socială a Șomerilor <http://www.mmuncii.ro/ro/676-view.html>
- Morch, S. (2003). Youth and Education. *Nordic Journal of Youth Research*, Vol 11(1), pag. 49–73. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 20.09.2009
- Morgan, D. (1988). *Focus Groups as Qualitative Research*. Newbury Park, CA: Sage.
- Morgan, R., Lindsay, M., (2006). *Young People Views on Leaving Care*. Newcastle: Comision for Social Care Inspection. Descărcat la data de 10.02.2008 de pe www.rights4me.org
- Morgan-Klein, B. (1985). *Where am I Going to Stay?* Edinburgh: Scottish Council for Single
- Morrison, L. (2004). Ceaușescu's Legacy: Family Struggles and Institutionalization of Children In Romania. *Journal of Family History*, Vol 168 (29), pag. 16-35
- Moscovici, S., Buschini, F.(2005). *Metodologia științelor socioumane*. Iasi: Editura Polirom
- Muga, M., Racoceanu, N., Alexandrescu, A., Polch, A.B. (2005). Studiu privind situația tinerilor care părăsesc sistemul de protecție a copilului. București: Institutul Național de Cercetare Științifică în Domeniul Muncii și Protecției Sociale.
- Muntean, A. (2009). *Psihologia dezvoltării umane (ed III)*. Iasi: Editura Polirom
- Musgrove, F. (1964). *Youth and Social Order*. London: Routledge & Kegan Paul.
- National Care Advisory Service (2009). *Introduction to leaving care*. Descărcat la data de 01.02.2009 de pe www.leavingcare.org
- Nix, Lulu, M., Pasteur, A. et al. (1988).A Focus Group Study of Sexually Active Black Male Teenagers. *Adolescence*, Vol. 25(3), pag. 741–51.
- O'Connor, T.G., Rutter, M., Beckett, C., Keaveney, L, Kreppner, J., & The English and Romanian Adoptees Study Team. (2000). The effects of global severe privation on cognitive competence: Extension and longitudinal follow-up. *Child Development*, 71(2), 376-390.
- O'Leary, Z. (2004). *The Essential Guide to Doing Research*. London: SAGE Publications

- Oliver, C., O'Reilly, K. (2010). A Bourdieusian Analysis of Class and Migration : Habitus and the Individualizing Process. *Sociology*, Vol. 44(1), pag. 49–66. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 19.09.2010
- Peillon, M. (1998). Bourdieu's Field and the Sociology of Welfare. *Journal of Social Policy* Vol. 27(2), pag. 213-29.
- Pinkerton, J., Dolan, P. (2007). Family Support, Social Capital, Resilience and Adolescent Coping. *Child and Family Social Work*, Vol.12, pag. 219-228. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 20.09.2009.
- Plug, W., Bois-Reymond, M. (2005). Young people and their contemporary labour market values. In van Hoof, Jși Bradley, H, *Young People in Europe. Labour markets and citizenship*, (pag. 65-81). Bristol: The Policy Press
- Popescu R, Arpinte D, Neagu G. (2005). Necesitatea suportului pentru combaterea excluziunii sociale a copilului. *Calitatea vieții*, nr. 3-4, pag. 30-40
- Popescu, R. (2003). Promovarea incluziunii sociale a copiilor în societatea românească, *Calitatea vieții*, Vol. XIV, nr. 3–4, pag. 15-22
- Porumb, E. (2009a). Incluziunea socială a tinerilor care au crescut în centrele de plasament. În *Deschideri postmoderne în sociologie și asistența socială*, (pp.53–87). Iași: Editura Lumen.
- Porumb, E. (2009b). Factors and Chances of Social Inclusion for Young Adults who have lived in a Residential Centre. In Jana Lozanoska & Slavco Dimitrov (eds), *Proceedings from Conference Integrating Differences: Human Rights, Social Inclusion and Social Cohesion in the Balkans on its Road to the EU*, (pp. 228 – 238). Skopje: Euro-Balkan Institute
- Porumb, E. (2009c). Youngsters in institutions. Their rights and involvement in planning. In Roth, M. (ed.), *Children's Citizenship and Participation Rights: Accessibility and Exclusion*. (pp. 15-21). Cluj: Editura Presa Universitară Clujeană
- Porumb, E. (2010a). Cum să vorbesc despre <EU> într-o mare mulțime de <NOI>? Formarea identității la tinerii din centrele de plasament. În Roth, M., Baciu, C. (eds.), *Revista de Asistență Socială*, Anul IX, Nr. 2, (pp. 275-283). București: Universitatea din București, Facultatea de Sociologie și Asistență Socială și Editura Polirom
- Porumb, E. (2010b). Factori și șanse în procesul incluziunii sociale pentru tinerii care au crescut în centre de plasament – cazul județului Cluj. În *Studii și cercetări din domeniul socio-umane*, Vol. 20, (pp. 248-256). Cluj-Napoca: Editura Argonaut
- Proiectul de cercetare Diagnosticul social al performanței școlare prin scala socială a succesului școlar și proiectarea unor metode de intervenție validate prin cercetare finanțat de

Ministerul Educației, Cercetării și Inovării prin programul PNCDI II (contract nr. 91063/2007).

- Provence, S., Lipton, R. (1962). *Infants in institutions: A comparison of their development with family reared infants during the first year of life*. New York: International Universities Press.
- Raport de cercetare nepublicat. Proiect Child abuse and violence against children. Services of intervention finanțat de UNICEF Romania (nr. 30958/06.06.08) și coordonat de UBB
- Raymond, I., Heseltine, K. (2005). *In The Balkans*. Institute for Juvenile Research, Vol 6(1), pag. 23–41
- Raymond, I., Heseltine, K. (2008). What Does it Mean to be an Adult? Perceptions of Young Men in Residential Care. *Child Youth Care Forum*, Vol. 37, pag. 197–208. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 19.10.2009
- Reay, D. (2000). A useful Extension of Bourdieu's Conceptual Framework? Emotional Capital as a Way of Understanding Mothers' Involvement in Their Children's Education. *Sociological Review*, Vol. 48(4), pag. 568-86. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 20.09.2009
- Reay, D. (2004). Gendering Bourdieu's Concept of Capitals? Emotional Capital, Women and Social Class. *Sociological Review*, Vol. 53(2), pag. 57-75.
- Reiter, H. (2003). Methodological Challenges in Research with Vulnerable Families. Past, Present, Future: Biographical Time Structuring of Disadvantaged Young People. *Young*, Vol. 11(3), pag. 253-279. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 20.09.2009
- Roberts, B. (2002). *Biographical Research*. Buckingham: Open University Press
- Roth, M. (1999). *Protecția copilului – Dileme, concepții și metode* (ed. a-II-a). Cluj-Napoca: Ed. Presa Universitară Clujeană
- Roth, M. (2009). Child Protection in Communist Romania (1944-1989). In Hering, S. (ed.), *Social care under State Socialism (1945-1989). Ambitions, Ambiguities and Mismanagement* (pag. 201-211). Opladen & Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers
- Roth, M., Crisan, R., Popescu, L., Dumanescu, L. (2009). The Romanian Social System between 1945 and 1989. In Hering, S. (ed.), *Social care under State Socialism (1945-1989). Ambitions, Ambiguities and Mismanagement* (pag. 189-199). Opladen & Farmington Hills: Barbara Budrich Publishers

- Rushton, A., Minnis, H. (2008). Residential and Foster Family Care. In Rutter, M., Bishop, D., Pine, D., Scott, S., Stevenson, J., Taylor, E., Thapar, A., *Rutter's Child and Adolescent Psychiatry (5th ed.)* (pag. 487-), Oxford: Blackwell Publishing .
- Rutter, M., Kreppner, J., & O'Connor, T.G. (2001). Specificity and heterogeneity in children's responses to profound institutional privation. *British Journal of Psychiatry*, 179, 97-103.
- Rutter, M., Quinton, D., & Hill, J. (1990). Adult outcomes of institution reared children: Males and females compared. In L. N. Robins, & M. Rutter (Eds.), *Straight and devious pathways from childhood to adulthood*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sallmann, J. (2010). Living With Stigma: Women's Experiences of Prostitution and Substance Use. *Journal of Women and Social Work*, Vol 25 (2), pag. 145-159. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 19.09.2010
- Sandberg, S. (2008). Street capital: Ethnicity and Violence on the Streets of Oslo. *Theoretical Criminology*, Vol 12 (2), pag. 153-171. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 20.07.2010
- Scahill, J. (1993). *Meaning-Construction and Habitus*. Descărcat de pe http://www.ed.uiuc.edu/eps/PES-Yearbook/93_docs/SCAHILL.HTM la data de 16.07.2010
- Settersten, A., Furstenberg, F., & Rumbaut, R. (eds). (2005). *On the Frontier of Adulthood, Theory, Research and Public Policy*. Chicago: The University of Chicago Press
- Sigal, J., Perry, C., Rossigol, M., & Ouimet, M. (2003). Unwanted infants: Psychological and physical consequences of inadequate orphanage care 50 years later. *American Journal of Orthopsychiatry*, Vol. 73, 3-12.
- Smith, G., (2006). *Erving Goffman*. London: Routledge.
- Sparling, J., Dragomir, C., Ramey, S., & Florescu, L. (2005). Intervention in Romanian orphanages. *Infant Mental Health Journal*, Vol. 26, 127-142.
- Spitz, R. A. (1945). Hospitalism. In R. S. Eissler, (Ed.), *The psychoanalytic study of the child* (Vol. I). New York: International Universities Press.
- Spitz, R. A. (1946). Hospitalism: A follow-up report. In R. S. Eissler, (Ed.), *The psychoanalytic study of the child* (Vol. II), New York: International Universities Press.
- Springhall, J. (1986). *Coming of age: adolescence in Britain, 1860-1960*. Dublin: Gill and Macmillan
- Stativă. E. (coord.). (2002). Abuzul asupra copilului în instituțiile de protecție socială din România. București: UNICEF, A.N.P.C.Ă., I.O.M.C., F.I.C.F.

- Stein, M. (2000). *Ieșirea din ocrotire. Asistența socială în Marea Britanie și România*. București: UNICEF, pp. 54 – 70
- Stein, M. (2005). *Resilience and young people leaving care. Overcoming the odds*. York: Joseph Rowntree Foundation, York Publishing.
- Stein, M., Carey, K. (1986). *Leaving Care*. Oxford: Blackwell.
- Stein, M., Wade, J. (2000). *Helping Care Leavers: Problems and Strategic Responses*. London: Department of Health
- Stouthamer-Loeber, M., Wei, E., Homish, L., Loeber, R. (2002). Which Family and Demographic Factors are related to Both Maltreatment and Persistent Serious Juvenile Delinquency? *Children's Services: Social Policy, Research, And Practice*, Vol. 5(4), pag. 261–272
- Strandbu, A. (2005). Identity, embodied culture and physical exercise: Stories from Muslim girl in Oslo with immigrant backgrounds. *Young*, Vol. 13, pag. 27-45. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 19.09.2010
- Strategia Națională în domeniul protecției și promovării drepturilor copilului 2008-2013. Descărcat la data de 25.05.2010 de pe <http://www.anpfdc.ro/Files/StrategiaNationalaindomeniulprotectieidreptu.pdf>
- Such, E., Walker, R. (2004). Being Responsible and Responsible Beings: Children's Understanding of Responsibility. *Children and Society*, Vol. 18, pag. 231-242. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 20.09.2007
- Thompson, P. (1998). *The voice of the past: oral history*. Oxford: Oxford University Press
- Throop, J., Murphy, K. (2002). Bourdieu and phenomenology: *A critical assessment. Anthropological Theory*, Vol 2, pag. 185-207. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 12.05.2009
- Tolan, P., Gorman-Smith, D., Henry, D. (2002). Linking Family Violence to Delinquency Across Generations. *Children's Services: Social Policy, Research, And Practice*, Vol. 5(4), pag. 273–284
- Tolstobrach, N. (2000). Sistemul rezidențial de protecție a copilului în dificultate în România. Asistența socială în Marea Britanie și România. București: UNICEF, pag. 94-102
- Tomal, A. (1999). Determinants of teenage birth rates as an unpooled sample: Age matters for socioeconomic predictors. *American Journal of Economics and Sociology*, Vol. 58, pag. 57–69.

- Valle, J. (2008). Spain. In Stein, M., Munro, E. (eds.), *Young People's Transitions from Care to Adulthood, International Research and Practice* (pag 173-184). London: Jessica Kingsley Publishers
- Vitillo, R., (1997). Îngrijirea copiilor în instituții, București, Programul de consolidare a serviciilor pentru copiii și familiile în situații deosebit de dificile sponsorizat de UNICEF, pp: 94-100
- Vorria, P., Papaligoura, Z., Dunn, J., van IJzendoorn, M., Steele, H., Kontopolou, A., et al. (2004). Early experiences and attachment relationships of Greek infants raised in residential group care. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 44, 1208–1220.
- Wade, J., Munro, E. (2008). United Kingdom. In Stein, M., Munro, E. (eds.), *Young People's Transitions from Care to Adulthood, International Research and Practice*, (pag. 209-224). London: Jessica Kingsley Publishers
- Walsh, W., Dawson, J., Mattingly, M. (2010). How Are We Measuring Resilience Following Childhood Maltreatment? Is the Research Adequate and Consistent? What is the Impact on Research, Practice and Policy? *Trauma Violence Abuse*, Vol 11 (1), pag. 27-41. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 25.10.2010
- Walthall, J., Konold, T., Pianta, R. (2005). Factor Structure of the Social Skills Rating System Across Child Gender and Ethnicity. *Journal of Psychoeducational Assessment*, Vol. 23, pag. 201-215. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 11.04.2008
- Ward, A. (2004). Towards a Theory of the Everyday: The Ordinary and the Special in Daily Living in Residential Care. *Child and Youth Care Forum*, Vol. 33 (3), pag. 209-225. Descărcat de pe <http://www.sagepub.com> la data de 25.09.2009
- Welshman, J. (2006). Searching for social capital: historical perspectives on health, poverty and culture. *The Journal of the Royal Society for the Promotion of Health*, Vol. 126 (6), pag. 268-274. Descărcat de pe <http://www.sagepub.com> la data de 25.09.2009
- Wendy, W., Dawson, J., Mattingly, M. (2010). How are We Measuring Resilience Following Childhood Maltreatment? Is the Research Adequate and Consistent? What is the Impact on Research, Practice and Policy? *Trauma Violence Abuse*, Vol. 11, pag. 27-41. . Descărcat de pe <http://www.sagepub.com> la data de 25.09.2010
- Wiener, P. (Ed.). (1973). *Dictionary of the history of ideas* (Vols. 1-4). New York, NY: Scribner's.
- Wiesner, M., Capaldi, D. (2003). Relations of Childhood and Adolescent Factors to Offending Trajectories of Young Men. *Journal of research in crime and Delinquency*, Vol. 40, pag. 231-240. Descărcat de pe <http://www.sagepublications.com> la data de 10.10.2007
- Wilkomirski, B. (1996). *Fragments. Memories of a Wartime Childhood*. New York: Schocken Books.
- Young, C.M. (1989). The effect of children returning home on the precision of the timing of the leaving-home stage. In E. Grebenik, C. Hohn și R. Mackensen (eds) *Later Phases of the Family Life Cycle. Demographic Aspects*. Oxford: Clarendon.
- Zamfir, C. (coord.). (2005). Diagnoza sărăciei și a riscurilor în dezvoltarea copilului din România. Descărcat la data de 26.10.2008 de pe <http://www.iccv.ro/index.php/ro>
- Zamfir, E., (2000). Asistența socială în România: servicii sociale și formare profesională. Asistența socială în Marea Britanie și România. București: UNICEF, pag. 72- 86.
- Zeanah, C. H., Smyke, A. T., Koga, S. F., & Carlson, E. (2005). Attachment in institutionalized and community children in Romania. *Child Development*, 76, 1015–1028.